

Arkivnummer: _____

LUNDS UNIVERSITET

Ekonomihögskolan
Företagsekonomiska institutionen

FEKP90
Företagsekonomi-
Examensarbete inom Civilekonomprogrammet

VT 2011

Finanskrisers påverkan på revision

Författare:

Cecilia Isaksson
Mela Zunic

Handledare:

Torbjörn Tagesson

Sammanfattning

Titel	Finanskrisers påverkan på revision
Seminariedatum	23 maj 2011
Ämne/kurs	Företagsekonomi, FEKP90 Examensarbete på civilekonomprogrammet, 30 poäng
Författare	Cecilia Isaksson och Mela Zunic
Handledare	Torbjörn Tagesson
Fem nyckelord	Revision, revisionsarvode, kriser, risk, agentteori
Syfte	Syftet med denna uppsats är att undersöka hur finansiella kriser påverkar revisionen.
Metod	Med en deduktivt ansats har kvantitativ samt kvalitativ data samlats in genom en dokumentstudie och intervjuer.
Teoretiskt perspektiv	Studien har ett teoretiskt ramverk bestående av agentteorin.
Empiri	Det empiriska materialet består av en dokumentstudie av årsredovisning från 360 företag samt tre intervjuer med revisorer från olika revisionsbyråer.
Resultat	Undersökningen visar att finansiella kriser inte har den påverkan på revisionen som vi förväntat. Revisorerna är medvetna om att företagen tenderar att manipulera redovisningen och lägger därför längre tid på revisionen. Trots allt är revisionsarvodena oförändrade och anledningarna till det är flera.

Abstract

Title	Financial crises impact on auditing
Seminar date	23 rd of May 2011
Course	FEKP90, Master thesis in business administration, 30 University Credit Points (30 ECTS).
Authors	Cecilia Isaksson and Mela Zunic
Advisor	Torbjörn Tagesson
Key words	Auditing, audit fees, crises, risk, agency theory
Purpose	The purpose of this thesis is to examine how financial crises affect auditing.
Methodology	With a deductive approach has quantitative and qualitative data been collected through a document study and interviews.
Theoretical perspective	The study has a theoretical framework consisting of agency theory.
Empirical foundation	The research consisted of a documentary study of the financial statements from 360 companies as well as three interviews with auditors from various accounting firms.
Conclusion	The survey shows that financial crisis doesn't have the impact on auditing as we expected. The auditors are aware of the fact that companies tend to manipulate accounting and consequently spend more time on the audit. Yet the audit fees are unchanged and the reasons for that are several.

Förord

Genom tider har vi sett att kriser och skandaler har haft en stor påverkan på revisionen. Då vi nyligen genomgått en finansiell kris, väcktes vår idé om att det hade varit intressant att närmre undersöka hur den senaste krisen påverkat revisionen i Sverige. Detta för att sedan kunna dra generella slutsatser. Vi har under arbetets gång lärt oss mycket om revision som kommer vara till stor nytta i framtiden.

Vi vill rikta ett stort tack till de tre revisorerna på BDO, SET och Deloitte som tagit sig tiden att bli intervjuade. Tack vare intervjuerna med Er fick vår empiriska undersökning en annan bredd, samt en djupare förståelse för vårt resultat från dokumentstudien. Utöver det var samtalen mer Er även väldigt lärorika för oss som blivande ekonomer.

Vi vill även tacka vår handledare Torbjörn Tagesson för alla goda råd, kritik och all hjälp under hela examensarbetets gång.

Lund, maj 2011

Cecilia Isaksson

Mela Zunic

Förkortningar och definitioner

ABL	Aktiebolagslagen
Far	Branschorganisationen för revisorer och rådgivare
Loss leader	En produkt som säljs till ett lågt pris i syfte att locka till sig kunder och sälja andra varor/tjänster som är mer lönsamma.
Low Balling	Initialt ta ut ett lägre pris som sedan höjs.
Rådgivningstjänster	Icke-revisionstjänster, vilket innefattar bland annat konsultering, bokföring och skatterådgivning
SCB	Statistiska Centralbyrån
SEC	Security and Exchange Commission
SOX	Sarbanes-Oxley Act
ÅRL	Årsredovisningslagen

Innehållsförteckning

1. Introduktion	7
1.1 Problemformulering	9
1.1.1 Revisorns roll	9
1.1.2 Kvalité	10
1.1.3 Risk	12
1.1.4 Revisionsarvode.....	14
1.2 Syfte	15
1.3 Kapitelsammanfattning.....	15
1.4 Disposition till arbetet.....	16
2. Metod.....	17
2.1 Deduktiv eller induktiv strategi.....	17
2.2 Kapitelsammanfattning.....	19
3. Teori	20
3.1 Agentteori	20
3.2 Kontrollvariabler	23
3.2.1 Storlek.....	24
3.2.1.1 Klientens storlek	24
3.2.1.2 Revisionsbyråns storlek	24
3.2.2 Komplexitet	25
3.2.3 Bransch	26
3.2.4 Icke-revisionstjänsters påverkan på revisionsarvodet	26
3.3 Revisorers oberoende	27
3.4 Kapitelsammanfattning.....	30
4. Empirisk metod	31
4.1 Undersökningsmetod.....	31
4.2 Urval	32
4.3 Operationalisering.....	33
4.3.1 Beroende variabeln	33
4.3.2 Förklarande variabeln.....	34
4.3.3 Kontrollvariabler.....	34
4.4 Källkritik.....	35
4.5 Kapitelsammanfattning.....	35

5. Empirisk analys.....	36
5.1 Inledning.....	36
5.2 Analysens disposition	Error! Bookmark not defined.
5.3 Multipel regressionsanalys.....	Error! Bookmark not defined.
5.4 Hypotesprövning.....	42
5.4.1 Risk	42
5.4.2. Kontrollvariablerna.....	43
5.5 Intervjuer.....	44
5.6 Kapitelsammanfattning.....	45
6. Slutsats.....	46
6.1 Risk	46
6.2 Kontrollvariabler	488
6.3 Förslag till fortsatt forskning	500
7. Referenslista	52
8. Bilagor.....	58
8.1 Bilaga 1: Regressionsanalyser	58
8.2 Bilaga 2: Intervjufrågor.....	63

1. Introduktion

Kapitlet inleds med en kort introduktion till den senaste krisen och kopplingen till revisionen. Vidare fortsätter kapitlet med problemformuleringen där tidigare forskning om bland annat revisorns roll, risk och revisionsarvode tas upp. Uppsatsens syfte följs av den fortsatta dispositionen av arbetet.

Den senaste ekonomiska krisen har skapat problem världen över, inte bara för företag utan även hela länder har varit nära kollaps. Börser världen över har fallit, stora finansiella institut har brutit samman eller köpts upp och regeringar även i de rikaste länder har använt sig av räddningspaket för att rädda sina finansiella system (Tianshu & Shijun, 2010). En stor orsak till krisen anses vara bankernas redovisning. Bruce Wasserstein, verkställande direktör på Lazard Ltd, ett världskänt finansiellt rådgivningsföretag, menar att ett stort problem är att redovisningsregler tillåter banker att blåsa upp värdet på sina tillgångar (Giannone & Davies, 2008). Han uttrycker sig så här:

“Accounting has become a new exercise in creative fiction, with the result that banks are carrying a lot of “sludge” assets clogging up the balance sheet, hindering their ability to fuel economic growth.”

(Giannone & Davies, 2008)

Den externa revisorns uppgift är enligt ABL 9:3 att granska finansiella rapporter för att försäkra sig om att de har upprättats enligt rådande redovisningsregler. Vidare ska revisorn enligt ABL 9:31 ge en åsikt angående huruvida årsredovisningen ger en rättvisande bild av företaget. Revisionen verkar som en försäkrans till alla som har någon form av finansiellt intresse i företag och för att skapa ett förtroende för kapitalmarknaden (Sikka, 2009; Balans, 2008). Revisorns roll och kompetens ifrågasätts dock ständigt till följd av oväntade företagskrascher, bedrägerier och misslyckanden. Enligt Sikka (2009) ger sådana händelser bränsle åt åsikter som betvivlar revisorers förmåga att upprätthålla en förväntad grad av oberoende samt att de saknar expertis och incitament att utföra en revision som uppfyller de krav som samhället ställer. Vidare påpekar Sikka (2009) att ett antal större finansiella institut fick rena revisionsberättelser på deras finansiella rapporter, inte långt innan de meddelat finansiella svårigheter, vilket även det kan förstärka oron kring revisionens tillförlitlighet och värde. Till exempel fick Lehman Brothers en ren revisionsberättelse i januari 2008 samt ett positivt uttalande på kvartalsrapporten i juli 2008, men tidigt i augusti upplevde de svåra finansiella problem och i september ansökte företaget om konkurs. Sikka (2009) visar ytterligare att många

banker utöver Lehman Brothers, som fått rena revisionsberättelser men senare upplevt svåra ekonomiska problem, har betalat stora summor för revision och icke-revisionstjänster. Man kan då ifrågasätta hur revisionen utförts och om den verkligen är till någon nytta.

Grundat i tidigare forskning har vi en tes om att risken för en manipulerad redovisning ökar i kristider (Giannone & Davies, 2008) samt att företags operationella risk ökar under kriser (Tianshu & Shijun, 2010). Utifrån denna teori vill vi undersöka hur kriser påverkar revisionen.

1.1 Problemformulering

1.1.1 Revisorns roll

”En revisors produkt är övertygelsen att siffror nu är pålitliga”

(Westerdahl, 2005)

I enlighet med god revisions sed är det viktigt att den information som investerare eller kreditgivare tar del av genom företagets årsredovisningar är tillförlitlig. Revisorns roll är bland annat att lämna uttalanden om företagets finansiella rapporter, att de presenteras enligt god redovisningssed och att de ger en ”true and fair view” (ISA 3 §, 200), samt att granska styrelsens och den verkställande direktörens förvaltning (ABL 9:3). Vi har dock genom tider sett att man inte alltid kan lita på reviderade finansiella rapporter. Enligt Öhman (2005) har enstaka revisorer valt att inte sköta sina uppdrag på bästa möjliga sätt med hänsyn till de utomstående intressenterna. Vidare säger Öhman (2005) att revisionen inte alltid tar i beaktande intressenternas behov vilket kan resultera i att man som intressent förlorar tillit till hela revisorsprofessionen.

Det finns en skillnad i vad revisorerna är skyldiga att göra och vad intressenterna förväntar sig att de gör (Öhman, 2005), vilket kallas förväntningsgapet. Det uppstår oftast på grund av okunnighet om revisionens innebörd (SOU 2004:47). Intressenterna förväntar sig att revisorn ska upptäcka alla typer av fel vilket en revisor inte har till syfte att göra, utan enligt RS 200 är dennes uppgift att intyga att det inte finns väsentliga felaktigheter. Vidare ska revisorn enligt RS 300 planera revisionen så att den utförs på ett effektivt sätt. Med detta menas att revisorn ska ta hänsyn till vissa förhållanden då han utarbetar revisionsplanen. Han ska ta hänsyn till klientens verksamhet, skapa en förståelse av redovisningssystemet och de interna kontrollerna, göra en bedömning av den inneboende risken och kontrollrisk samt identifiera väsentliga granskningsområden. Vidare ska revisorn enligt RS 400 ta hänsyn till revisionsrisken, som är risken att denne gör ett oriktigt uttalande i revisionsberättelsen. Revisionsrisken har tre komponenter: inneboende risk, kontrollrisk och upptäcktsrisk. Vi kommer i detta examensarbete att fokusera på den inneboende risken, då revisorn vid bedömningen av den

inneboende risken värderar ett antal faktorer såsom klientens verksamhet, branschen klienten befinner sig i och andra ekonomiska förhållanden som kan påverka bolaget. Detta är förhållanden som kan påverkas av konjunkturen och är därför av intresse. Revisorn ska alltså enligt RS 300 och 400 i sin planering särskilt ta hänsyn till den inneboende risken för att kunna bedöma och utföra revisionen på ett effektivt sätt.

Ovan belyses problemet med kreativ redovisning inom banksektorn, vilket även borde förekomma inom andra branscher. I Balans nr.11, 2008 skrivs det om finanskrisen och dess påverkan på svenska företag. Där påpekas bland annat att svenska företag kommer ha ett behov av att skriva ner såväl finansiella som icke-finansiella tillgångar. Som revisor i detta sammanhang är det definitivt viktigt att säkerställa att företagen i samband med värderingar av både finansiella och icke-finansiella tillgångar agerat enligt god redovisningssed. Detta på grund av att det enligt RS 400 är revisorns uppgift vid bedömningen av den inneboende risken att värdera karaktären på företagets verksamhet, vilket innefattar möjligheten att dess produkter och tjänster blir inkuranta.

Revisorn har utöver rollen som kvalitetssäkrare av de finansiella rapporterna ytterligare en roll som rådgivare. En undersökning gjord av Länsförsäkringar visar att 78 % av de tillfrågade cheferna i mindre svenska bolag helst vänder sig till bolagets revisor angående oklarheter i verksamheten (Balans, januari 2008). Även Tobias Svanström (2008) påpekar att mindre företag gärna vänder sig till sina revisorer för råd. Då varje företag är unikt är det ytterst viktigt att revisorn är väl insatt i både företagets verksamhet och den bransch företaget verkar inom. Dessutom är det viktigt att han är införstådd med alla företagets risker för att kunna bedöma och granska informationen på ett professionellt sätt. (Shah, 2009) Dock kan man tänka sig att denna dubbla roll medför en risk att revisorns oberoende skadas vilket kan påverka kvalitén på revisionen.

1.1.2 Kvalité

Revisorerna förväntas granska klienternas årsredovisningar med hög grad av skepticism och agera fullständigt oberoende. Flera forskare menar att revisorns oberoende är den främsta och absolut viktigaste egenskapen som kännetecknar kvalité på revisionen, samt att oberoendet verkar som en garanti på kvalité (Niemi, 2004; Simunic & Stein, 1987). Det finns många faktorer som kan påverka oberoendet däribland kan nämnas egenintresse i klienten, det vill säga att revisorn har ett direkt eller indirekt finansiellt intresse i klienten, samt självgranskning, det vill säga att revisorn granskar det han själv har presterat (EU Kommissionen, 2002). Man kan då tänka sig att en revisor vars oberoende är hotat på grund av att han till exempel ska granska sin egen prestation, är mer villig att förbise väsentliga fel om han själv har begått dem, vilket leder till reviderade finansiella rapporter av lägre kvalité. Man kan även diskutera oberoendet utifrån det faktum att det är företagen själva som utser

revisorn och betalar denna. Risken är stor att denna situation leder till att revisorn inte alltid agerar helt oberoende från sin klient. Detta problem belyser även Simunic (1980) då han påpekar att företagets ägare har möjlighet att välja revisor och då även möjlighet att avvisa denna ifall han inte uppfyller de krav bolaget ställer. Vidare menar Simunic (1980) att revisorn i många fall är underordnad ledningen vilket han enligt ABL 9:17 p.3 inte får vara. Även EU har uppmärksammat detta problem då revisorns ansvarar inför aktieägarna och andra intressenter, medans det är företagen själva som betalar för revisorns tjänster (EU Kommissionen, 2010). På liknande sätt har debatten förts i Storbritannien där revisionens syfte och effektivitet ifrågasätts (Shkhraj, 2010).

Vidare diskuteras revisionssystemet och man menar att det måste göras om, exempelvis hur företagen utser revisor (Shkhraj, 2010). I likhet med diskussionerna i England har EU kommissionen, som nämnts tidigare, diskuterat revisionen och menar på att det finns störningar i systemet angående hur revisorn utses. Man överväger att låta en tredje part, såsom en tillsynsmyndighet, utse den externa revisorn. Detta för att undvika problemet som nämnts ovan där det är företagen som betalar revisorn medans aktieägarna väljer ut vem som ska kontrollera ledningens arbete (EU Kommissionen, 2010). Man kan se detta som ett arbete för att upprätthålla revisorernas oberoende samt att öka revisionskvalitén.

Utöver revisorns oberoende anses ofta även revisionsbyrån och dess storlek vara kopplad till revisionens kvalitet (Simunic & Stein, 1987). De stora revisionsbyråerna anses ha skapat starka varumärken, har goda rykten och har därför starka incitament att producera högkvalitativ revision för att bevara det goda ryktet (Thornton & Moore, 1993; Francis, 2004). Palmrose (1996) påpekar också att de stora byråernas goda rykte medför att allmänheten anser att deras arbete är högkvalitativ och att det därför är naturligt att de tar ut högre revisionsarvode. En revision som utförts med hög kvalitet medför att det som förmedlas i revisionsberättelsen tillför ett högre värde för läsaren (Simunic & Stein, 1987). Då användarna av de finansiella rapporterna inte närvarar under revisionsprocessen måste de förlita sig på revisionsbyråns varumärke och rykte, som ses som ett mått på trovärdighet (Thornton & Moore, 1993).

Utifrån det som nämns i stycket ovan kan man tänka sig att en revisor som vilseleder läsaren, till exempel genom en felaktig revisionsberättelse, riskerar att förlora sitt goda rykte, vilket kan vara mycket kostsamt. Forskarna Chaney och Philipich (2002) har efter Enronskandalen undersökt hur Arthur Andersens klienter påverkades av revisionsmisslyckandet och fann att allmänheten då mer än tidigare började lägga fokus på vem det var som reviderade de finansiella posterna. Klienternas aktier började tappa i värde på grund av att investerarna inte litade på Andersens uttalanden om företagets årsredovisningar. I samma undersökning kom forskarna även fram till att flera företag är

villiga att betala mer för revisionen om den medför den kvalitén ledningen förväntar sig, vilket betyder att kvalitet är en variabel som påverkar revisionsarvodet (Chaney & Philipich, 2002).

Vi kan se att där finns en risk för att redovisningen påverkas under kriser, vilket i sin tur borde påverka revisionen. Det är som sagt revisorns uppgift att granska de finansiella rapporterna och anmärka på väsentliga fel. Vi kan se att en felaktig revision kan ha förödande konsekvenser för både revisionsbyrån och dess klienter. Därför är det viktigt att revisorn med hög skepticism granskar de finansiella rapporterna och utför en revision som håller hög kvalitet. För att undvika risken att ge en felaktig revisionsberättelse är en stor del av revisorns uppgift att identifiera risk och bemöta den. Särskilt viktigt kan man tänka sig att det är i kristider, då vi antar att företagets risk ökar under kriser.

1.1.3 Risk

Som ovan nämnts är en stor del av en revisorns uppgift, enligt RS 400, att bedöma klientens inneboende risk. För att bedöma den inneboende risken använder revisorn sitt professionella omdöme för att värdera ett antal faktorer (RS 400). Som exempel på sådana faktorer kan nämnas karaktären på företagets affärsverksamhet, till exempel kapitalstrukturens komplexitet och möjligheten att dess produkter och tjänster blir inkuranta. En annan faktor är förhållanden som påverkar den bransch företaget verkar inom, till exempel ekonomiska förhållanden och konkurrensförhållanden påvisade genom ekonomiska trender och relationstal. Utifrån RS 400 kan man tydligt förstå att revisorn måste uppskatta klientens affärsrisk. Enligt Huss, Jacobs och Patterson (1993) påverkas affärsrisken av omständigheter, händelser och ågeranden som kan påverka företagets förmåga att uppnå sina mål, utföra sina strategier och skapa lönsamhet (Huss, Jacobs & Patterson, 1993). Det är därför, enligt Huss et al. (1993), viktigt att revisorn skapar en förståelse för den miljö klienten är verksam i. Det kan vara händelser såsom en minskad efterfråga, nya regleringar med mera. Till exempel kan en minskad efterfrågan vara en följd av kriser. Sådana händelser kommer troligen så småningom ha finansiella konsekvenser och på så sätt påverka den finansiella rapporteringen, och av den orsaken är det viktigt för revisorn att uppskatta klientens affärsrisk (Hayes, Dassen, Schilder & Wallage, 2005). Tidigare forskning visar att revisorns kostnadsfunktion består av antal använda arbetstimmar samt förväntade framtida förluster (Nikkinen och Sahlström, 2005). Klientens affärsrisk påverkar båda delarna av kostnadsfunktionen (Nikkinen och Sahlström, 2005; Thornton & Moore, 1993; Firth, 1997). Dels tar revisionsbyråerna ut högre priser för att kompensera för framtida förluster till följd av rättstvister. Med detta menas att en klient som utsätts för stora risker även står inför en ökad risk för konkurs. En konkurs ökar i sin tur risken för att företaget blir granskat på nytt och oupptäckta felaktigheter avslöjas, vilket kan leda till framtida kostnader för rättstvister. Dels lägger de ner mer tid på riskabla revisioner för att minska

revisionsrisken, vilket innebär risken att lämna en ren revisionsberättelse när de finansiella rapporterna innehåller väsentliga fel (Thornton & Moore, 1993). För att undvika framtida kostnader till följd av eventuella rättstvister kan det tänkas att revisorns ansträngning ökar för att upptäcka felaktigheter vid revision av företag med risk att gå i konkurs, vilket operationaliseras genom en ökning av arbetstimmar. Shannon, Glover och Sharp (2010) hittade ett positivt samband mellan den finansiella risken och revisionsarvodet som revisorn tar vid utförandet. I deras forskning har de studerat perioden mellan åren 2000 och 2003 i USA vilket var krisåren som ledde till att SOX växte fram. Med detta förstår vi att på grund av uppdragets natur och företagets risk kan en revisor ha tendens att granska vissa poster mer ingående. Ytterligare visar en undersökning av den senaste krisens påverkan på revisionsarvodet gjord i Kina, även den att revisionsbyråer debiterar högre arvoden från klienter med högre risk (Tianshu & Shijun, 2010).

Det är inte bara klientens risk som kan påverka revisionsarvodet utan även revisorns risk, vilken kan delas in i revisionsrisk (audit risk) och revisorns affärsrisk (auditor's business risk). Revisionsrisken är, som nämnts tidigare, risken att revisorn ger en ren revisionsberättelse när de finansiella rapporterna innehåller väsentliga fel. Medan revisorns affärsrisk är risken för framtida förluster till följd av rättstvister, dålig publicitet eller förlust av klienter (Thornton & Moore, 1993). Man kan tänka sig ett tätt samband mellan dessa två sorters risker. Till exempel är en del av revisorns uppgift att ge en åsikt angående företagets förmåga att fortsätta verksamheten ett år framöver (going-concern opinion). Om risken för konkurs ökar under kriser borde det betyda att revisorn, för att vara säker på sin åsikt, lägger ner mer tid på revisionen. Detta för att undvika att ge en going-concern opinion till ett företag som inte har finansiella problem, eller tvärtom, ge en ren åsikt då det visar sig att företaget går i konkurs strax därefter. På så sätt borde alltså tiden nerlagd öka. Dessutom kan man tänka sig att risken för framtida rättstvister ökar. Om risken för konkurs ökar, förutsätter vi även att risken för att revisorn ger en felaktig åsikt angående företagets fortlevnadsförmåga ökar. En revisor som inte anmärker på företagets fortlevnadsförmåga där företaget senare går i konkurs, riskerar att bli stämd och betala höga skadestånd samt kan dess rykte skadas. Om en anmärkning däremot ges och företaget inte går i konkurs, kan detta leda till kostnader för revisorn då han riskerar att förlora klienten som byter till annan revisor (Francis, 2004), vilket då ökar revisorns affärsrisk. En felaktig going-concernanmärkning kan dessutom ha betydande konsekvenser för klienten då det kan leda till en självuppfyllande profetia. Den självuppfyllande profetian innebär att om ett företag som i övrigt kan ses som lönsamt, får en going-concern anmärkning riskerar att gå i konkurs på grund av svårigheter i att skaffa externt kapital (Matsumura, Subramanyam & Tucker, 1997).

Bell, Landsman och Shackelford (2000) har i sin forskning undersökt två hypoteser där dem tror att revisorns risk har ett positivt samband både med timpengen samt antalet timmar nerlagda. Risken

mäts genom revisionsbyråns uppskattning av hur stor risken är för att samarbetet med en klient kommer leda till rättstvister, sanktioner från tillsynsorgan eller försämrat professionellt rykte. Resultatet visar ett positivt samband mellan arvodet och ökad risk, men ökningen är endast en följd av att antalet timmar ökar. Timpengen är konstant. Detta stödjer vår utgångspunkt i detta examensarbete som är att en ökad risk till följd av finansiella kriser påverkar revisionen genom att antalet arbetstimmar ökar, vilket visar sig i det totala revisionsarvodet.

Även om man delar upp risk i klientens och revisorns risk, så kan man tydligt se att där är ett samband mellan de två. Det är klientens affärsrisk, som är en följd av externa förhållanden, som leder till revisionsrisk, då en ökad risk för konkurs leder till en ökad risk för framtida rättstvister. Även om det kan finnas variationer i den externa riskpåverkan på företaget beroende på bransch och då klienters affärsrisk, anser vi att klientens och revisorns risk är så sammanbundna att vi ser risk som en gemensam faktor som påverkar revisionsarvodet.

1.1.4 Revisionsarvode

Som tidigare nämnts antas den operationella risken öka under krisår (Tianshu & Shijun, 2010), vilket förväntas återspeglas i revisionsarvodet då revisionsarvodet är priset per timme multiplicerat med antalet timmar en revisor lägger ner på revisionen (Simunic, 1980). Även Whitehouse (2009) skriver att risken att företag befinner sig i finansiella svårigheter och visar dåliga resultat är större i samband med finansiell kris. Vidare påstår Whitehouse (2009) att revisorerna därför är mer uppmärksamma på tecken som visar på finansiella problem i kristider. Då vi, utifrån ovanstående uttalanden, förutsätter att risken är högre under finansiella kriser, borde revisionen utföras på annat sätt än i normala tider genom att revisorn till exempel till en följd av en ökad grad av skepticism granskar vissa områden mer ingående. Som vi poängterat tidigare anser vi att om det är så att revisorn lägger ner mer tid på att revidera företagen borde detta återspegla sig i det totala revisionsarvodet.

Mycket forskning har bedrivits inom området för revisionsarvoden och vilka faktorer som påverkar hur revisionen prissätts. Enligt FARs yrkesetiska regler nummer fyra ska revisionsarvodet vara skäligt med hänsyn tagen till de kunskaper och erfarenheter revisorn besitter samt med hänsyn tagen till uppdragets natur. Det finns ett antal faktorer utöver risk som påverkar prissättningen på revisionen. Bland annat är företagets storlek, styrkan i den interna kontrollen och revisionskomplexiteten faktorer som är återkommande i forskningen kring revisionsarvode (Thornton & More 1993; Nikkinen & Sahlström, 2005; Simunic & Stein, 1994; O'Keefe, Simunic & Stein, 1994). Nikkinen och Sahlström (2005) menar att storlek på företagen är en variabel i prissättningen som antas vara konstant då det alltid är så att storleken på företaget skjuter upp priset på revisionen. Forskarna O'Keefe, Simunic och Stein (1994) har utfört en undersökning för att se hur klientens olika karakteristika påverkar

antalet använda revisionstimmar. Deras forskningsresultat visar att risk, storlek och komplexitet förklarar till 80 % variationen i antalet använda timmar. Thornton och Moore (1993) påstår att den interna kontrollen är en variabel som påverkar priset på revision på det sättet att en organisation med stark intern kontroll är mer benägen att uppmärksamma och förhindra att fel, förskingring och bedrägerier uppstår. På så vis behöver inte revisorn lägga ner tid på att kontrollera många poster vilket resulterar i lägre kostnader. Svagare intern kontroll kräver att revisorn tar flera stickprov och kontrollerar de finansiella posterna mer noggrant för att försäkra sig att inga felaktigheter har uppstått. Samma forskare menar att ju fler felaktigt redovisade poster en revisor hittar desto mer tid lägger han ner på revisionen, på grund av att han vill minska risken att ge ut en ren revisionsberättelse när det föreligger felaktigheter. Detta kräver naturligtvis fler arbetstimmar vilket leder till att priset på revisionsarvodet blir högre (Thornton & Moore, 1993).

Med referens till tidigare nämnd forskning utgår vi ifrån att revisionsarvodet har ett positivt samband med företagets risk. Vår utgångspunkt är därför att revisionen påverkas av finansiella kriser, vilket borde spegla sig i revisionsarvodet.

1.2 Syfte

Syftet med detta examensarbete är att undersöka om finanskriser påverkar revisionen. Genom att granska årsredovisningar vill vi undersöka om det finns ett positivt samband mellan risk och antal timmar nedlagda på revision vilket operationaliseras genom revisionsarvodet.

1.3 Kapitelsammanfattning

Utgångspunkten i arbetet är att risken i företagen ökar i samband med finansiella kriser. På grund av detta antas revisorer utföra sitt arbete med högre grad av skepticism och mer noggrant just för att revisionsrisken ska minimeras. Revisionsarvodet är en variabel som i detta fall antas stiga då arvodet är priset per timme multiplicerat med antalet timmar revisorn lägger ner på revisionen.

1.4 Disposition till arbetet

Kapitel 1: Introduktion

I kapitlet presenteras bakgrund och problemformulering som ska behandlas i examensarbetet. Kapitlet följs av syftet med examensarbetet och dess fortsatta disposition.

Kapitel 2: Metod

I kapitlet redogörs för examensarbetets metod och ansatsen den utgår ifrån. Uppsatsen bygger på en deduktiv ansats och syftet är att dra övergripande slutsatser. Argument för den deduktiva ansatsen som uppsatsen bygger på förklaras och även alternativa metoder beskrivs.

Kapitel 3: Teori

Kapitlet innehåller val och förklaring av det teoretiska ramverk samt den tidigare forskning som varit till grund för de faktorer som ska undersökas. Uppsatsen utgår ifrån agentteorin.

Kapitel 4: Empiri

Kapitlet presenterar vårt kvantitativa datamaterial bestående av en dokumentstudie av företags årsredovisningar samt vår kvalitativa data i form av tre intervjuer med verksamma revisorer. Tillvägagångssätt vid insamling och bearbetning av materialet förklaras.

Kapitel 5: Analys

Här analyseras vårt insamlade material från den empiriska undersökningen där resultat från både dokumentstudien samt intervjuerna med yrkesverksamma revisorer presenteras.

Kapitel 6: Sammanfattning och slutsatser

I det avslutande kapitlet ges en redogörelse för de slutsatser som dargits utifrån resultatet som presenterats i analysen. Förslag på vidare forskning ges.

2. Metod

I kapitlet beskrivs vilka utgångspunkter uppsatsen bygger på. Vi använder oss av deduktiv och förklarande ansats. Vidare presenteras det teoretiska ramverk teorin bygger på.

2.1 Deduktiv eller induktiv strategi

Syftet med detta examensarbete är att undersöka om finanskriser påverkar revisionen. Målet är att undersöka om det finns ett samband mellan risk och revisionsarvode för att kunna dra generella slutsatser. Vi ska genomföra detta genom att undersöka om revisionsarvodet för svenska bolag har ändrats under de senaste krisåren jämfört med åren innan krisen. En skillnad skulle kunna tyda på att revisorerna lägger ner mer tid eller kräver mer i arvode för revisionen på grund av att de antas vara mer utsatta för risk i arbetet. Vi valde att granska de svenska bolagen då utbudet av utländska årsredovisningarna är begränsat.

Uppsatsen bygger på en deduktiv ansats och anledningarna till det är flera. Den deduktiva ansatsen innebär att man utifrån befintlig teori skapar hypoteser som sedan testas (Saunders, Lewis & Thornhill, 2007). Då det redan finns mycket teori och forskning inom revision, prissättning av revisionsarvoden och kriser, som är lämpliga för vårt syfte, anser vi inte det lämpligt att utgå från en induktiv strategi och skapa nya teorier. Vi har utifrån kunskaper och tidigare teorier, framförallt inom området risk som antas råda under finansiell kris och revisionsarvode, skapat oss förväntningar som vi genom insamling av empiri vill testa mot verkligheten. Den deduktiva ansatsen ger oss även möjlighet att i studien analysera många fall, vilket är en fördel då vi vill hitta samband och generellt kunna förklara vad som påverkar revisionen under kristider.

Vi är medvetna om att viss kritik riktas mot den deduktiva ansatsen då den anses leda till att forskaren enbart letar efter den information som anses relevant för att understyrka de förutfattade förväntningarna (Jacobsen, 2002). Vidare menar Jacobsen (2002) att det kan hända att man av den anledningen förbiser värdefull information och att möjligheten till att skapa nya teorier är begränsad. Man ser det man vill se, vilket kan leda till självuppfyllande profetior. Vi har tagit hänsyn till detta i vår undersökning genom att granska olika företag både storleksmässigt och branschmässigt för att få en bred spridning. På detta sätt har vi undvikit att endast inkludera de riskfyllda företag och branscher som skulle bekräfta vår hypotes.

Alternativet till den deduktiva ansatsen hade varit att utgå ifrån en induktiv ansats, vilket innebär att man utifrån empiriska undersökningar försöker skapa nya teorier. Den induktiva ansatsen använder sig främst av kvalitativ data (Saunders et al., 2007), vilket vi också kommer att göra genom intervjuer med yrkesverksamma revisorer. På grund av detta kan det komma induktiva inslag i examensarbetet, då det inte skrivits särskilt mycket om hur den senaste krisen har påverkat revisionen i Sverige, och förhoppningsvis kommer vår undersökning tillföra nya kunskaper inom detta område. Ramberg (1997) skriver att det är nödvändigt att som forskare skaffa sig nya empiriska och teoretiska lärdomar i samband med empiriska studier, vilket vi förhoppningsvis kommer att göra genom vår empiriska undersökning.

Det har även riktats kritik mot den induktiva ansatsen då man anser att man inte kan gå ut i världen med helt öppet sinne och ta in all information. Man menar att alla människor har någon förutfattad mening om vad som är relevant och mindre relevant, vilket i sin tur kommer påverka den slags data som samlas in (Jacobsen, 2002).

Vi kommer att utgå ifrån tidigare forskning främst inom området för finanskris, risk, revision och revisionsarvode. Utifrån denna forskning förutsätter vi att risken i företag ökar under finanskriser vilket borde leda till att revisionen tar längre tid att utföra, som i sin tur borde speglas i högre revisionsarvode. Studier har gjorts kring prissättningen av revisionsarvoden och resultaten visar att vid hög risk ökar revisionsarvodet, dock endast antalet timmar för revisionen och inte priset per timme, som ska vara konstant (Bell et al., 2001). Vi kommer därför att undersöka vad företagen har betalt i revisionsarvode under de senaste fyra åren, det vill säga år 2006 till 2009 för att möjligen kunna se om en förändring i debiterade revisionsarvoden kan skönjas.

Det teoretiska ramverk vi utgår ifrån är agentteorin som förutsätter att både agenten och principalen har för avsikt att maximera sin nytta. I detta fall genom att principalen (aktieägarna) delegerar en uppgift till agenten (företagsledningen) att sköta bolaget på ett sätt som gynnar båda parterna, vilket inte nödvändigtvis är en självklarhet för ledningen (Jensen & Meckling, 1976). Källan i agentteorin är informationsasymmetrin där ledningen besitter mer information än ägarna och har möjlighet att utnyttja denna till deras egen nytta (Andrén, Eriksson & Hansson, 2005). På grund av att agenten är beroende av principalen vill agenten få principalernas förtroende och principalerna vill vara säkra på att informationen som ges ut är riktig, är det i båda parternas intresse att anlita en bra revisor (Hayes et al, 2005, s46-47). Revisorn ska övervaka ledningsgruppen för att förhindra att de till större del agerar på ett sätt som gynnar de själva framför aktieägare (Jensen & Meckling, 1976). Detta återkommer vi till i senare avsnitt.

2.2 Kapitelsammanfattning

Syftet med detta examensarbete är att undersöka om finanskriser påverkar revisionen. Vi vill undersöka om det finns ett samband mellan risk som antas öka under kriser och revisionsarvoden. Utifrån en deduktiv och förklarande ansats kommer så småningom en hypotes utvecklas grundad i tidigare forskning. Agentteorin används som ett teoretiskt ramverk.

3. Teori

I kapitlet presenteras de teorier uppsatsen bygger på. En hypotes om riskens påverkan på revisionsarvodet utvecklas samt ett antal kontrollvariabler presenteras som även de antas ha en påverkan på revisionsarvodet.

3.1 Agentteori

Som nämnts tidigare har många ifrågasatt revisorns nytta och revisorerna har anklagats för att vara en anledning till att krisen uppstod (Sukhraj, 2010). Revisionen anklagas även för att vara en handelsvara eller lockvara för att sälja icke-revisionstjänster (Wallace, 2004), vilket tyder på att revisorn är nytto-maximerande. Ändå väljer företag att anlita en revisor. En del företag är tvingade av lagar att anlita en revisor, men även de som inte är det väljer i många fall att låta de finansiella rapporterna bli reviderade (Abdel-Khalik, 1993). Utifrån agentteorin kan man förklara varför man väljer att anlita en extern revisor.

Jensen och Meckling (1976) definierar en agentrelation som ett kontrakt där en eller flera personer (principalen) anlitar en annan person (agenten) för att utföra viss tjänst åt deras vägnar, vilket innefattar viss delegering av beslutsfattande till agenten. Om båda parterna är nytto-maximerare finns det anledning att tro att agenten inte alltid kommer handla i enighet med principalens intresse. Det finns teorier kring att alla rationella individer alltid väljer på så sätt att det blir bättre för dem själva, det vill säga alla rationella individer är nytto-maximerare (Jensen, 1994). Man kan då tänka sig att det lätt uppstår konflikter mellan olika parter samt att risken för att de olika parterna enbart agerar i sitt eget intresse ökar. Vidare definierar Jensen och Meckling (1976) ett bolag som ett antal avtalsförhållanden; avtal mellan företaget och anställda, kunder, leverantörer och borgenärer med flera. I alla dessa förhållanden uppstår principal-agentproblem. Chow (1982) menar att moderna företag karaktäriseras av att ägandet och ledningen av företaget är skilda, vilket är ett tydligt exempel på en agentrelation. Vidare påpekar Chow (1982) att om ledningen endast äger en liten del av företagets aktier leder det till incitament för ledningen att allokera företagets resurser på ett sätt som inte nödvändigtvis är förenat med övriga aktieägares intresse. Exempelvis kan ledningen vara mer inriktad på företagets tillväxt än dess lönsamhet för att skapa mer makt åt sig själva samt högre kompensation. Ledningen kanske undviker risker för att undvika att bli kritiserade eller försöker de hålla aktieutdelningen nere.

Vi utgår ifrån att risken för sämre resultat är större i kristider, alltså att företagets affärsrisk ökar. Om ledningen då är nyttomaximerande och vill visa ett positivt resultat för att öka sin egen vinning, kan man tänka sig att risken för att den manipulerar resultatet ökar. Källan till principal-agentproblemet är sådana målkonflikter mellan principal och agent som nämnts ovan samt informationsasymmetri (Sapienza, Korsgaard, Goulet och Hoogendam, 2000). Informationsasymmetrin innebär att företagsledningen besitter mer information om företaget än ägarna, vilket leder till en ökad risk att ledningen utnyttjar denna information för egen vinning (Andrén et al, 2005; Artsberg, 2003; Jensen & Meckling, 1976; Cressy & Toivanen, 2001). Principalen kan begränsa avvikelserna från dess intresse genom att skapa incitament för agenten för att öka dess vilja att agera i principalens intresse samt genom att ådra sig övervakningskostnader (monitoring costs) för att begränsa agentens avvikande verksamhet. De mest uppenbara övervakningsinstrumenten är årsredovisningen och revisionen (Jensen & Meckling 1976). Utöver det kan det tillkomma kostnader för företaget för att garantera utomstående aktieägare att ledningen begränsar avvikande beteende, vilka Jensen och Meckling (1976) kallar bonding kostnader. I de flesta principal-agentrelationerna kommer agenten och principalen ådra sig övervaknings- och bonding kostnader vilket leder till att där kommer vara en skillnad mellan agentens beslut och de beslut som skulle maximera principalens (företagets) värde. Förlusten i företagets värde blir en kostnad som kallas residual loss. Ett gemensamt namn för dessa kostnader är agentkostnader. Så länge kostnaderna för revisionen inte överstiger nyttan kommer ledningen att anlita en extern revisor (Chow, 1982; Artsberg, 2003).

Agenten, företagsledningen, är beroende av principalen och dess förtroende, samtidigt som principalen vill säkerställa att informationen den får är tillförlitlig. Därför finns där incitament både för agent samt principal att anlita bra revisorer. Detta kan förklara efterfrågan på revision (Hayes et al., 2005).

Agent-principalproblemet finns även i andra kontraktsförhållanden så som det mellan ägare/ledning och anställda, vilket kan förklara efterfrågan på revision i privata företag. Detta argument kan styrkas av en undersökning gjord av Abdel-Khalik (1993) som visar varför privata företag, som inte har revisionsplikt, anlitar externa revisorer. I privata företag finns inte agentproblemet mellan ägare och ledning. Istället menar Abdel-Khalik (1993) att där finns efterfrågan på revision för att kompensera för den kontroll som gått förlorad på grund av den organisatoriska strukturen. Då ett ägarlett företag växer blir det svårt för ägaren att kontrollera allt och alla i organisationen. Förlusten av kontroll ökar risken för risktagande och opportunistiskt beteende som kan visa sig genom att anställda inte agerar utifrån företagets bästa. För att öka kontrollen kan ägaren då anlita en revisor. Beroende på värdet som kan gå förlorat på grund av den minskade kontrollen är man villig att betala en viss summa för att återfå kontrollen.

En del av agentkostnaderna är övervakningskostnaderna som innefattar revisionsarvodet, och forskning visar att agentkostnaderna kan påverka prissättningen av revisionsarvodet (Nikkinen & Sahlström, 2005). Om principal- agentproblemet i ett företag är stort, betyder det att agentkostnaderna ökar och då antagligen också revisionsarvodet. Nikkinen och Sahlström (2004) visar i sin undersökning att agentkostnaderna är högre för företag med stor del utomstående aktieägare vilket också påverkar revisionsarvodet. Vidare visar Nikkinen och Sahlströms (2004) undersökning även att ett företag med stort fritt kapital har större principal- agentproblem vilket leder till högre agentkostnader samt revisionsarvode. Konflikten mellan principalen (ägaren) och agenten (ledningen) kan exempelvis handla om hur man ska hantera det fria kapitalet. Ägaren vill att kapitalet ska delas ut, då en utökning i företagets storlek inte alltid maximerar aktieägarnas välfärd. Å andra sidan vill ledningen behålla kapitalet i företaget, då ledningens kompensation ofta är relaterad till företagets storlek framför dess värde (Jensen, 1989). Dessa forskningsresultat visar att agentkostnadernas påverkan är samma i ett antal länder. Av den anledningen drar Nikkinen och Sahlström (2004) slutsatsen att agentteorin kan i viss utsträckning ses som ett generellt internationellt ramverk för prissättningen av revision.

Som nämnts tidigare är det målkonflikter mellan agent och principal samt informationsasymmetri som skapar agentproblem eller agentrisker, som det också kallas. Detta innebär att det skapas en risk för förvrängningar och opportunistiskt beteende (Sapienza et al., 2000). I kristider, då företagets affärsrisk antas öka, kan man tänka sig att det finns en ökad risk för att ledningen framställer finansiella rapporter som inte ger en rättvisande bild av företaget. Det kan vara av större nytta för ledningen att visa ett positivt resultat än för ägarna som värdesätter lönsamheten högre. Vid dåliga resultat kan det uppstå svårigheter som har större betydelse för den ena sidan än den andra vilket kan leda till ökade agentrisker (Sapienza et al., 2000). Man kan därför tänka sig att i kristider när risken för dåliga resultat ökar, ökar också risken för att ägarna blir förda bakom ljuset till följd av opportunistiskt beteende från ledningen, vilket är möjligt på grund av informationsasymmetrin. Till följd av detta borde det finnas ett högre värde för ägarna att investera i en extern revisor som kontrollerar ledningens agerande och finansiella rapportering. Även ledningen kan se ett ökat värde i att investera i en extern revisor. För en ledning som är säker på sitt agerande och vet att det är laglydigt, finns det en nytta i att låta sig granskas för att öka aktieägarnas förtroende för deras verksamhet då dem är beroende av kapitalet. Dessutom kan man tänka sig att om krisen även påverkar de interna förhållanden i ett företag borde även denna teori understödja teorin kring att efterfrågan på revision ökar under kristider. Man kan även tänka sig att det inte bara är efterfrågan på revisionen som ökar utan även den förväntade nyttan. Som nämndes innan är man villiga att köpa revision så länge nyttan överstiger kostnaderna (Chow, 1982; Artsberg, 2003). Så om nyttan ökar är

man även villig att betala mer i övervakningskostnader där revisionen ingår. Då revisionsarvodet är timpriset multiplicerat med antalet timmar nerlagda, betyder det att revisorn kan lägga ner fler timmar på revisionen.

Som nämnts i inledningen finns där ett nära samband mellan klientens affärsrisk, revisorns affärsrisk och revisionsrisk. Om vi utgår ifrån teorin att alla individer är nyttomaximerare (Jensen, 1994), betyder det att även revisorn är det. För att maximera sin egen nytta arbetar revisorn för att minska sin affärsrisk, det vill säga risken för framtida förluster till följd av rättstvister, försämrat rykte med mera, samt minska revisionsrisken, det vill säga risken för att ge en ren revisionsberättelse då de finansiella rapporterna innehåller väsentliga fel (Thornton & Moore, 1993). Därför hävdar vi att revisorn är beredd att lägga ner mer tid på revisionen för att minska risken för att de reviderade finansiella rapporterna innehåller väsentliga fel. Om då företaget är villigt att betala för revisionen så kommer det leda till att revisionsarvodena ökar i kristider. Å andra sidan finns där en risk att en revisor med opportunistiskt beteende är villig att förbise väsentliga fel i de finansiella rapporterna för att tillgodose ledningens önskemål för att vara säker på att behålla klienten. Dock ses hot om framtida kontrakt samt revisorns egenintresse i klienten som otillåtna företeelser som påverkar oberoendet (Hayes et al., 2005). Om det skulle komma fram att revisorn förbisett väsentliga fel skulle det betyda så pass stor skada för både revisorn, exempelvis genom skadat rykte, och det reviderade bolaget, genom att intressenter tappar förtroendet, att ett sådant beteende inte anses eftersträvansvärt, även om det förekommer.

Ur ett agentteoretiskt perspektiv har vi påvisat att klientens affärsrisk och revisorns risker kan påverka revisionen. Tillsammans med teorier kring hur risk påverkar revisionsarvodet har vi kommit fram till följande hypotes:

Hypotes: Till följd av ökad risk kan man finna ett positivt samband mellan krisåren och revisionstiden, vilket operationaliseras i arvodet.

3.2 Kontrollvariabler

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur revisionen påverkas i kristider till följd av en ökad risk. Som nämnts finns det i tidigare forskning även belägg för att många andra faktorer kan påverka revisionen och då även revisionsarvodet. Vi kommer därför även i vår modell använda oss av ett antal kontrollvariabler. Dessa är klientens och revisionsbyråns storlek, revisionens komplexitet, icke-revisionstjänster samt bransch. Nedan följer en genomgång av dessa kontrollvariabler och vad tidigare forskning visar. I empirimetoden beskrivs sedan hur de operationaliseras i vår undersökning.

3.2.1 Storlek

När det gäller storlek kan både klientens samt revisionsbyråns storlek ha en inverkan på priset på revisionen.

3.2.1.1 Klientens storlek

En klients storleks påverkan på arvodet är enligt forskarna tydlig. Dem menar att desto större företaget är desto större ansträngning krävs vid revisionen, vilket kommer leda till att fler timmar läggs ner på arbetet och har därför ha en positiv påverkan på revisionsarvodet (O'Keefe et al., 1994; Thornton & Moore, 1993; Nikkinen & Sahlström, 2005).

3.2.1.2 Revisionsbyråns storlek

Forskningsresultaten angående storleken på revisionsbyråns påverkan på arvodet är inte lika entydiga. Det finns risk för att The Big Four tar ut högre priser då deras positioner på marknaden är relativt ohotade. Dessutom har de väletablerade fyra stora revisionsbyråerna skapat välkända varumärken och goda rykten som förknippas med hög kvalitet och därför finns där möjlighet för dem att ta ut högre priser. Många undersökningar visar att de stora företagen tillhörande The Big Four (tidigare The Big Eight) tar ut högre arvoden (Palmrose, 1986; Francis och Simon, 1987; Niemi, 2004). Palmrose (1986) visar i sina forskningsresultat att det finns ett positivt samband mellan revisionsbyråns storlek och revisionsarvodet. Hon har två hypoteser angående grunden till att de större byråerna kan ta ut högre priser. Första hypotesen är att det beror på monopolprissättning och den andra att det beror på högre kvalitet. Då kvaliteten på revision är svår att mäta antar man att kvalitet och storlek har ett samband, desto större byrå desto bättre kvalitet. Som nämnts finner Palmrose (1986) att det finns ett positivt samband mellan storlek och arvode men utifrån det tillgängliga materialet kan hon inte bevisa vad det beror på och ingen av ovannämnda hypoteser kan förkastas. Vidare tester tyder på att skillnaden beror på att de stora firmorna lägger ner mer tid och på så sätt tillför högre kvalitet. Likaså finner Francis och Simon (1987) att det finns en skillnad i arvoden. Givet att där råder konkurrens på marknaden om små revisionsklienter, antyder det att de stora revisionsbyråernas högre priser beror på produktdifferentiering. Även Niemi (2004) finner att det finns produktdifferentiering på revisionsmarknaden. Niemi (2004) har framförallt analyserat revisionspriset hos mindre revisionsbyråer. Även hans resultat instämmer i att storlek och arvode är positivt relaterade till varandra, men även att den tekniska förmågan, så som revisorns utbildning, arbetserfarenhet och typ, har en positiv inverkan på den erhållna ersättningen (Niemi, 2004).

Å andra sidan kan man tänka sig att de stora revisionsbyråerna kan utnyttja stordriftsfördelar och på så sätt ta ut lägre priser, vilket Simunics (1980) forskning visar på. Simunic (1980) menar att det finns

an annan konkurrens om de mindre klienterna och det är i det segmentet man kan se skillnad i revisionsarvodena. Vidare konstaterar Simunic (1980) i sin forskning att av de dåvarande The Big Eight var det sju stycken firmor som i genomsnitt tog ut lägre arvoden än övriga revisionsfirmor på marknaden. Han menar att en trolig anledning till resultatet kan vara att de stora firmorna kan utnyttja stordriftsfördelar och på så sätt erbjuda sina kunder lägre priser.

Som nämnts i inledningen förknippas de stora revisionsbyråerna med högkvalitativ revision. Dessutom visar undersökningar gjorda av Chaney och Philipich (2002) att företag är villiga att betala mer för revisionen om den medför den kvalitét ledningen förväntar sig. Därför anser vi att till följd av de stora firmornas väletablerade varumärken vilket associeras med högre kvalitet är företag villiga att betala mer för den kvalitét de tillför. Därför kan de stora byråerna ta ut högre priser även om Simunics (1980) forskning tyder på motsatsen. Francis och Simon (1987) ger dock en möjlig förklaring till Palmrose (1986) och Simunics (1980) motstridiga resultat, där de menar att Simunic har något större revisionsklienter med i sitt urval vilket kan ha påverkat hans resultat.

Revisionsbyråns storlek kan alltså ha en positiv inverkan vid prissättningen av revisionen. Detta torde visa sig i ett högre enhetspris. Då vi hävdar att revisionsarvodet under kriser ökar framför allt på grund en ökning antal arbetstimmar, borde revisionsbyråns storlek inte leda till någon förändring i revisionsarvoden under kriser. Man skulle dock kunna tänka sig att om de stora byråerna tar ut högre priser och har större marginaler så har dem möjlighet att sänka priset för företag som har finansiella svårigheter.

3.2.2 Komplexitet

Teorier visar att det finns ett positivt samband mellan priset på revision och företagets komplexitet, vilket också kan ha ett tydligt samband med storleken, då det är naturligt att anta att ett företag som växer blir samtidigt mer komplext. Antalet dotterbolag och kvoten i kundreskontran (accounts recievable) genom totala tillgångar är exempel på faktorer genom vilka komplexiteten operationaliseras (Thornton & Moore, 1993). Beroende på hur komplex revisionen är ökar revisorns nerlagda möda och på så sätt ökar även revisionsarvodet (Nikkinen & Sahlström, 2005; O'Keefe et al., 1994).

Å andra sidan har Thornton och Moore (1993) undersökt hur komplexiteten påverkar företagen på både lång och kort sikt. Det kortsiktiga resultatet är i enlighet med vad andra forskare kommit fram till vill säga att ökad komplexitet leder till högre revisionsarvode, medan deras långsiktiga resultat visar det motsatta. Resultatet på lång sikt visar att företag med mer komplex revision väljer lågkvalitativa revisorer vilket yttra sig i ett lägre arvode.

3.2.3 Bransch

Som revisor ska man i planeringen av revisionen införskaffa och ta hänsyn till kunskaper om verksamheten. Bland de förhållanden som revisorn ska beakta då han införskaffar kunskap om verksamheten ingår bransch (RS 310). Därför anser vi att branschen företaget verkar inom bör ha en viss effekt på revisionsarvodet.

3.2.4 Icke-revisionstjänsters påverkan på revisionsarvodet

Utöver tidigare nämnda faktorer kan man även tänka sig att icke-revisionstjänster kan ha en påverkan på revisionen, dels på utförandet av den och dels på arvodet. Icke-revisionstjänster (som vi hädanefter kommer kalla rådgivningstjänster) innefattar konsultering, bokföring, skatterådgivning med mera, och är tjänster som kan utföras av en revisionsbyrå men som inte innefattas av den externa revisionen.

Om samma revisionsbyrå utför både rådgivning och revision till en klient kan man tänka sig att det kan skapa kunskapsöverföringar som leder till högre effektivitet och att revisionen går snabbare att utföra då man har en god insikt i företagets verksamhet och redovisning. Då revisionen blir effektivare och det resulterar i att revisionen går snabbare borde det även visa sig i ett lägre arvode. Att det kan förekomma kunskapsöverföring mellan de båda tjänsterna finns det stöd för i diverse forskning (Simunic, 1984; Svanström, 2008). Vidare menar Svanström (2008) att när revisionsbyrån utför rådgivningstjänster samt revisionstjänster till samma klient ökar revisionskvalitén. Men att det skulle påverka revisionsarvodet har han inte bevisat. Simunic (1984) utgår ifrån att kunskapsöverföring tjänsterna emellan kan leda till effektivitet som minskar kostnaden, vilket kan leda till att revisorerna gör högre vinster eller att klienten betalar ett lägre sammanlagt arvode, men lyckas dock inte bevisa det. Däremot visar Davis, Ricchiute och Trompeters (1993) forskning på att kunskapsöverföringen inte har någon påverkan på revisionsarvodet.

Å andra sidan visar forskning på ett positivt samband mellan efterfrågan på revisionstjänster och rådgivningstjänster (Simunic, 1984; Palmrose, 1986; Firth, 1997; Svanström, 2008). Det vill säga att företag som köper mycket rådgivningstjänster även betalar högre revisionsarvoden. Anledningen till detta kan tänkas ligga i att ett företag som är i stort behov av rådgivning befinner sig i en situation som är invecklad utifrån redovisningssynpunkt. Exempel på en sådan situation är omorganisering, uppköp av bolag och implementering av nya system. I sådana situationer kan det även tänkas att revisionen kräver fler arbetstimmar för att revidera dessa företag, vilket leder till högre revisionsarvode (Palmrose, 1986). Vidare försöker Palmrose (1986) även förklara det positiva sambandet mellan rådgivnings- och revisionsarvoden med att det på grund av att tjänsterna

produceras av samma leverantör möjligen uppnås en större nytta och därför kan man ta ut högre priser. Men tester visar att även då rådgivningstjänsten inte utförs av revisionsbyrån som utför den externa revisionen kan ett positivt samband i arvoden skönjas vilket förkastar hypotesen att det beror på nyttan genom samproduktion. Detta stödjer argumenten kring att det är situationen i företaget, till exempel omorganisering, som skapar en större efterfrågan på rådgivningstjänster och att det även är denna situation som också kräver mer möda vid revisionen.

Däremot finns det många som menar att man använder revisionsarvodet som en lockvara, det vill säga att man tar ett lågt pris för revisionen för att locka till sig nya klienter eller behålla befintliga. Förlusterna från de låga revisionsarvodena täcks sedan genom att man tar ut högre vinster från rådgivningstjänster (Firth, 1997; Antle, Gordon, Narayanamoorthy & Zhou, 2006; Kinney, Palmrose & Scholz, 2004). Man kan även tänka sig att en sådan typ av prissättning kan ha en inverkan på revisorns oberoende och kommer därför diskuteras närmre nedan.

3.3 Revisorerers oberoende

Revisorns oberoende är en viktig del av revisionen. Då vi ser att där finns en risk för att oberoendet påverkas av krisen, även om det är på ett sätt som inte yttrar sig i revisionsarvodet, anser vi det ändå vara av stor vikt att nämna det. Oberoendet är svårt att mäta och det kan vara svårt att bevisa att oberoendet har en direkt inverkan på prissättningen av revisionsarvodet. Oftast talar man istället om arvodets inverkan på oberoendet. Däremot kan man tänka sig att revisorns oberoende eller beroende kan ha en indirekt verkan på revisionsarvodet. Till exempel om en revisionsbyrå utför både revision och rådgivningstjänster för en klient kan, som tidigare sagt, revisionen genomföras mer effektivt då insikten i företaget är väldigt god. Å andra sidan är risken stor för att revisorns oberoende skadas, vilket även stöds av Firth (1980). Man kan även tänka sig att en revisionsbyrå som är beroende av sin klient, till exempel genom att klienten står för en stor del av revisionsbyråns totala intäkter, är villig att sänka revisionskostnaden för att behålla kunden.

En viktig faktor för att bibehålla oberoendet är att byta revisor efter att mandatperioden har löpt ut, vilket det även finns lag på. Enligt ABL 9:21 utses en revisor under en mandatperiod på fyra år men med stämmans godkännande kan revisorn få en förlängd mandatperiod på ytterligare tre år. För att garantera oberoendet ställs det krav på företagen att efter fyra eller sju år byta ut revisorn om stämman eller ledningen inte har skäl att avvisa denna i för tid, vilket de har rätt till. I forskningen har detta diskuterats då vissa forskare menar på att klienterna är beroende av sin revisor och att revisorerna på så vis kan ta ut högre pris för revisionen (Thinggaard & Kiertzner, 2008). Därför antas de totala revisionskostnaderna sjunka när företag byter revisorn. Å andra sidan säger Firth (1980) att en nära relation mellan revisorn och klienten har negativ inverkan på oberoendet men att det

positiva är att revisorn är väl insatt i bolagets verksamhet och att man på så sätt minskar revisionstiden som sedan leder till lägre arvode. Vi hävdar att om företag tvångsvis eller frivilligt byter revisor förlorar de en kunnig och insatt revisor vilket kan leda till arvodet stiger då den nya revisorn antas ta längre tid på sig att revidera företaget. Detta stöds även av DeAngelo (1981) som säger att vid byte av revisor får företagen en start up kostnad som i sin tur påverkar arvodet. Dessutom menar DeAngelo (1981) att revisorn kan lägga på extra marginal på arvodet på grund av att kostnaderna att byta ut revisorn leder till att den befintliga revisorn har ett övertag mot konkurrenten.

En oberoende revision är av yttersta vikt, då en revisors arbete har sin grund i revisorns oberoende (Firth, 1980). Det är oberoendet som tillför integritet till de finansiella rapporter som offentliggörs för investerare (Sutton, 1997). Vidare menar Firth (1980) att om revisorn inte är oberoende kan hans utlåtande angående de finansiella rapporterna anses vara utan värde. Enligt Sutton (1997) är integriteten kritisk för trovärdigheten och effektiviteten på kapitalmarknaden. Vidare säger Sutton (1997) att investerare och andra intressenter har ett förtroende för den oberoende revisorn och att denne medför en tillförlitlighet till de finansiella rapporterna. Om revisorers oberoende betvivlas och förtroendet för professionen försvinner kan det leda till att revisionen blir värdelös och försvinner eller att regeringar involverar sig mer i revisionen och det införs statliga revisionsnämnder (Firth, 1980). Detta är i stor likhet med de diskussioner som för tillfället florerar i England i efterdusterna av krisen (Sukhraj, 2010). Oberoendet är svårt att mäta men ett antal forskare hävdar att man kan mäta oberoendet genom revisionskvalitén (Deis & Grioux, 1996; Francis, 2004), där revisionskvalitén till exempel kan mätas genom felfrekvenser i revisionen. Ett revisionsfel kan antingen vara att revisorn misslyckas i att se till att gällande redovisningsprinciperna efterföljts eller att revisorn ger en revisionsberättelse när felaktigheter förekommer (Francis, 2004). Om man tänker sig att kvalitén har en inverkan på revisionsarvodet betyder det att man kan tänka sig att oberoendet har en indirekt verkan på prissättningen. Som tidigare sagts visar en undersökning gjord i USA att flera företag just är villiga att betala mer för revisionen om den medför den kvalitét ledningen förväntar sig (Chaney & Philipich, 2002). Utifrån detta kan man dra slutsatsen att oberoendet genom ökad revisionskvalité borde ha en positiv inverkan på arvodet. Men man kan finna en motstridighet här då, som vi tidigare nämnt, forskning gjord av Simunic (1980) visar på att de större revisionsbyråerna, som sammankopplas med högre kvalitét, tar ut lägre arvoden jämfört med övriga byråer på marknaden. Undersökningar visar att de stora revisionsbyråernas revisioner innehar en högre kvalitét (Francis, 2004). En orsak kan vara att mindre byråer har mer att förlora om klienten säger upp revisorn och därför är man mer benägen att tillfredsställa klientens behov, vilket leder till lägre kvalitét och minskat oberoende. Vice versa menar Francis (2004) att de stora revisionsbyråerna inte är beroende

av sina klienter på samma sätt som de små. Vidare anser Francis (2004), som nämnts tidigare, att då de stora byråerna har skapat starka varumärken och eftersträvan att bevara det goda rykte ger det revisorn incitament att utföra revisionen med hög kvalitet.

Vidare då man talar om revisorns oberoende i samband med revisionsarvoden kan det vara värt att nämna hur oberoendet och prissättning påverkas då revisionsbyrån utför både rådgivnings- och revisionstjänster till en klient. Tidigare har redan nämnts att man kan se ett positivt samband mellan rådgivningsarvoden och revisionsarvoden, men anledningen till detta är oklar. Grunden till skapandet av Sarbanes-Oxley Act 2002 i USA var att man antog att rådgivningstjänster påverkar revisorns oberoende och därför är vissa sådana tjänster förbjudna. Simunic (1984) menar att det uppstår en intressekonflikt om samma byrå utför både revision och rådgivningstjänster till samma klient. Det vill säga en revisor som vid revisionen granskar sitt eget arbete, kan ha incitament att inte rapportera observerade felaktigheter vid revisionen. Forskning har gjorts på huruvida det finns ett samband mellan rådgivningstjänster och omräkningar av publicerade och granskade finansiella rapporter (Kinney et al., 2004). Resultatet av Kinneys et al. (2004) forskning visar att det finns ett positivt samband mellan vissa rådgivningstjänster och omräkningar, vilket tyder på att det kan finnas ett ekonomiskt beroende som skadar oberoendet. Dock finner man ett negativt samband mellan skatterådgivning och omräkningar, vilket tyder på att man ökar kvaliteten i redovisningen för att kompensera för det ekonomiska beroendet eller att företag som begär mycket skatterådgivning har högre standard på sin redovisning. Utifrån denna forskning kan man då tänka sig att oberoendet skadas vid samproduktionen av rådgivnings- och revisionstjänster. Dessutom kan det ha en inverkan på revisionsarvodet, även om det inte har bevisats. Alternativt kan det vara arvoden som påverkar oberoendet, då revisionsbyrån kan vara ekonomiskt beroende av klienten. När det gäller hur revisionsarvodena påverkas då revisionsbyrån förser en klient med både rådgivning och revision kommer man in på diskussionen kring att man använder revisionen som "loss leaders" och då även "low balling". Men där menar man att prissättningen har en inverkan på revisionen och inte vice versa.

SEC anser att "low-balling", det vill säga att man erbjuder ett lägre pris för att locka till sig nya klienter, har en negativ påverkan på revisorns oberoende. Likaså uttrycker Deis och Grioux (1996) att det finns en oro om att en hög priskonkurrens på revisionsmarknaden har en negativ inverkan på revisionskvalitén, som kan ses som ett mått på oberoende. Å andra sidan kan man tänka sig att hög konkurrens på revisionsmarknaden leder till lägre revisionsarvoden, vilket även Thinggaard och Kiertzner (2008) argumenterar för, men då revisionsbyråerna är rädda om sina rykten är man inte villiga att sänka kvalitén. Detta argument stöds av forskning som hävdar att "low-balling" allena inte har någon inverkan på oberoendet. Det är de framtida förväntade överskott (quasi-rents) som den

etablerade revisor kan erhålla från klienten som påverkar oberoendet och skapar "low-balling" (DeAngelo, 1981; Magee & Tseng, 1990). I sin forskning utgår Deis och Giroux (1996) ifrån att om revisorn tar ett lägre pris vid den initiala revisionen kan det påverka kvalitén genom att man lägger ner mindre ansträngning för att bibehålla vinstmarginalen. Vidare utgår dessa forskare ifrån att felaktigheter som upptäcks inte rapporteras för att säkra framtida uppdrag och därigenom framtida vinster. Detta är dock motstridigt mot våra argument, där vi menar att man är ovillig att sänka revisionskvalitén även om man tar ut låga arvoden. I sitt resultat visar dock Deis och Giroux (1996) att även om många tar ett lägre pris vid första revisionstillfället så lägger de ändå ner mer tid och revisionskvalitén är hög, vilket tyder på att "low balling" inte påverkar oberoendet.

Tidigare forskning säger oss då att "low balling" inte påverkar oberoendet. Det som kan påverka oberoendet är om revisionsbyrån är ekonomiskt beroende av klienten, genom höga revisionsarvoden och/eller rådgivningsarvoden. För att säkra framtida inkomster finns där en risk att revisorer inte lever upp till den grad av oberoende som eftersträvas. I en undersökning gjord av Firth (1980) där enkäter skickats ut till bland annat verksamma revisorer, redovisningsekonomer, banker och investerare, visar det sig att det finns stora skillnader i vad som anses ha en negativ inverkan på oberoendet. Till exempel ansåg revisorerna att överträdelser på oberoendet hade liten effekt på investeringsbeslut medan andra grupper såg mer allvarligt på det.

Som tidigare sagts är det svårt att visa att oberoendet har en direkt påverkan på revisionsarvodet, och enligt många av ovanstående argument tyder det mer på att det är revisionsarvodet som har en inverkan på oberoendet.

3.4 Kapitelsammanfattning

Utifrån tidigare forskning är vår utgångspunkt i detta examensarbete att det under finansiella kriser framförallt är den ökade risken som påverkar revisionens utförande och därför också revisionsarvodet. Det är även viktigt att ha i åtanke att det även finns många andra faktorer som kan påverka revisionsarvodet. I kapitlet nämns klientens storlek, företagets storlek, komplexitet, bransch, rådgivningstjänster samt revisorns oberoende.

4. Empirisk metod

I kapitlet beskrivs sättet vi har utfört vår empiriska undersökning på och hur vi har gått till väga när vi har valt ut de företag och revisionsbyråer som ingår i studien. En dokumentstudie där årsredovisningar har granskats samt intervjuer med verksamma revisorer har utförts.

4.1 Undersökningsmetod

Syfte med detta examensarbete är att undersöka om finansiella kriser påverkar revisionen av företag, genom att utreda om risken, som ses som en följd av krisen, påverkar revisionsarvodet. Undersökningen utgår ifrån en kohortstudie, vilket innebär att vi analyserar skillnader i revisionsarvodet under en fyraårsperiod det vill säga åren 2006-2009. Alternativt hade en tidsseriestudie kunnat utföras, vilket också är en form av studie som analyserar skillnader över tid. Skillnaden mot en kohortstudie är att urvalet inte är det samma vid de olika tidpunkterna (Jacobsen, 2002). Då varje företag är unikt och variationen i bland annat storlek och komplexitet är mycket stor och dessa variabler också har stor inverkan på revisionsarvodet, är det viktigt att se skillnaden i de specifika företagen över tid. Därför ses valet av en kohortstudie som naturligt.

Undersökningen har dels gjorts genom insamling av kvantitativ data, i form av en dokumentstudie, dels kvalitativ data, bestående av intervjuer med yrkesverksamma revisorer. Dokumentstudien är vår primära undersökning, där vi granskar årsredovisningar för att utläsa företagets revisionskostnader samt annan företagsfakta, så som balansomslutning och nettoomsättning. En nackdel med dokumentstudier är att det kan vara svårt att hitta all den information man söker (Saunders et al., 2007). För vår del har dokumentstudien inte inneburit någon nackdel då vi valt att titta på de företag som enligt ABL 5:21 är tvungna att redovisa sina revisionskostnader. Genom tillgången till Retriever, en databas över bolagsinformation för svenska bolag, har vi lätt kunnat tillgå årsredovisningar för aktiebolag i Sverige.

En dokumentstudie kan ses som väldigt bred men med få nyanser. För att gå mer på djupet och kunna förklara det vår dokumentstudie visar har vi precis som Falkman och Tagesson (2008) valt att utföra kompletterande intervjuer. Tre intervjuer utfördes med yrkesverksamma revisorer vilka representerade SET, BDO samt Deloitte. Vi har valt att utföra semistrukturerade intervjuer, vilket innebär ett förhållandevis flexibelt upplägg av intervjun. Enligt Bryman och Bell (2005) har intervjuaren vid en semistrukturerad intervju en lista av frågor som ska beröras, men med möjlighet

att följa upp intressanta svar från intervjupersonen med följdfrågor. Alternativt kan ostrukturerade intervjuer utföras, vilket innebär att intervjuaren inte har någon form av manus utan endast lösa minnesanteckningar och intervjun kan ses mer som ett öppet samtal (Bryman & Bell, 2005). Då vi inte vill riskera att missa att beröra ämnen vi vill belysa, har vi valt att använda den semistrukturerade intervjuformen. Vidare ger det oss som är oerfarna intervjuare en viss trygghet att ha vissa huvudfrågor nedskrivna. Då intervjuerna utfördes först efter vi blivit klara med vår statistiska analys av datan från dokumentstudien, kunde vi presentera vårt resultat för de intervjuade och på så sätt få möjliga förklaringar till resultatet.

4.2 Urval

Vårt syfte är att undersöka hur finanskriser påverkar revisionen. Det har vi gjort genom att undersöka hur den senaste krisen har påverkat revisionskostnaden i Sverige. Anledningen till detta urval är att den senaste krisen ligger i tiden, samt genom Retriever databas hade vi tillgång till alla svenska aktiebolags årsredovisningar. Då vi vill dra generaliserbara slutsatser skulle det optimala vara att granska revisionskostnaderna för alla företag som anlitat en revisor under åren 2006-2009. Men på grund av att vi framförallt är tidsbegränsade samt att tillgången på årsredovisningar och upplysningar angående revisionskostnader är begränsad är det orimligt för oss att undersöka hela populationen. Av den anledningen har vi gjort ett urval. Det viktigaste när man gör ett urval är att se till att urvalet är representativt för population för att kunna dra generaliserbara slutsatser (Jacobsen, 2002) vilket vi har haft i åtanke när vi gjort vårt urval. Enligt ÅRL 5:21 är aktiebolag och handelsbolag som är större företag skyldiga att lämna upplysningar i årsredovisningen om ersättningen betald till var och en av bolagets revisor och de revisionsbolag där revisorn verkar. Dessutom har vi hämtat de aktuella årsredovisningarna i databasen Retriever – Bolagsinfo, där bara aktiebolags årsredovisningar offentliggörs vilket även det påverkar vårt val av att bara granska årsredovisningar från aktiebolag.

Vi har avgränsat vår studie till företag i Sverige då det underlättar vår undersökning eftersom vi enkelt kan få tag på företagets årsredovisningar. Avgränsningen att använda åren 2006-2009 har vi gjort för att vi vill undersöka om man kan se en skillnad mellan krisåren och åren innan krisen. Som tidigare sagt är endast de större aktiebolagen i Sverige tvungna att redovisa vad de har betalt i revision, därför var det naturligt för oss att välja dessa företag. Med större bolag menas enligt ÅRL 1:3 p. 4 de företag som uppfyller mer än ett av följande villkor:

- Medelantalet anställda för vart och ett av de senaste två räkneskapsåren uppgått till mer än 50 st.
- Företagets redovisade balansomslutning för vart och ett av de senaste två räkneskapsåren uppgått till mer än 40 miljoner SEK.
- Företagets redovisade nettoomsättning för vart och ett av de senaste två räkneskapsåren uppgått till mer än 80 miljoner SEK.

De aktiebolag vars andelar är upptagna till handel på en reglerad marknad betraktas också som större bolag enligt ÅRL 1:3 p. 4 oavsett om de uppfyller ovannämnda villkor eller ej.

Enligt SCB har det mellan 2006 och 2009 funnits ungefär 330 000 aktiebolag i Sverige. Av dessa är det enligt SCB ca 7 200 företag som klassas som stora. Enligt Saunders et al. (2009) ska man, för att kunna dra generaliserbara slutsatser med 95 % tillförlitlighet, granska ca 360 företag ur en population av denna storlek. Dessa 360 företag har vi slumpmässigt valt i Retriever. Om en annan forskare gör samma undersökning är det inte säkert att resultatet blir exakt detsamma, men eftersom vårt urval är så pass stort antar vi att vårt resultat kan generaliseras och att det är reliabelt.

För att komplettera våra kvantitativa data från dokumentstudien har vi även utfört tre intervjuer med yrkesverksamma revisorer från de byråer som har utfört revisionen i de företagen vi har granskat. Det optimala hade varit att intervjua tre revisorer som representerar The Big Four, de mellanstora byråerna samt en liten byrå. På grund av att revisorernas arbetsbelastning i dessa tider är väldigt hög, var det svårt att hitta revisorer som var villiga att ställa upp på en intervju. Men då vi fick två representanter från de mellanstora revisionsbyråerna och en från The Big Four är vi ändå nöjda med utgången.

4.3 Operationalisering

Svårigheten i vårt examensarbete var att välja variabler som verkligen mäter det vi vill mäta. Exempelvis kan man mäta risk på många olika sätt. I vår undersökning har vi valt att mäta risken genom skuldsättningsgraden vilket är ett vanligt förekommande mått på risk i tidigare forskning. På så vis ökar validiteten i vår undersökning. För att ytterligare öka validiteten och säkerställa att vår undersökning mäter det vi vill mäta har vi utfört ett antal regressionsanalyser. Detta för att minska risken för att olika variablerna påverkar varandra och på så sätt ger ett snedvridet resultat.

4.3.1 Beroende variabeln

Vi har undersökt hur risken som antas öka under finanskris har påverkat revisionen. Vi hävdar att revisorn lägger ner fler timmar på revisionen vilket borde spegla sig i det totala revisionsarvodet.

Kostnader för revisionsarvodet har tagits från företagens årsredovisningar. Arvodet mäts i TSEK och inkluderar ej kostnader för icke revisionstjänster.

4.3.2 Förklarande variabeln

Risk är den variabel som antas ha påverkats av krisen. Risken har mätts genom skuldsättningsgraden, beräknat som skulder/totalt kapital (O'Keefe et al., 1994). Vi har även titta på risken den konjektuella förändringen innebär vilket vi har operationaliserat genom år (Tianshu & Shijun, 2010).

4.3.3 Kontrollvariabler

Klientens storlek. Tidigare forskning visar på ett positivt samband mellan klientens storlek och revisionsarvodet (O'Keefe et al, 1994; Thornton & Moore, 1993; Nikkinen & Sahlström, 2005). Klientens storlek mäts genom balansomslutning samt omsättning (Cormier, Magnan & Velthoven, 2005).

Revisionsbyråns storlek. Det är inte entydigt hur revisionsbyråns storlek påverkar revisionsarvodet. Vissa forskare menar på att de stora byråerna tenderar att ta ut högre priser jämfört med andra revisionsbyråer på marknaden (Palmrose, 1986; Francis & Simon, 1987; Niemi, 2004). Å andra sidan påstår Simunic (1980) att de stora byråerna har fördelar och att de därmed kan ta ut lägre priser. Revisionsbyråns storlek har operationaliserats genom dummy variabler.

Komplexitet. Teorier visar att det finns ett positivt samband mellan revisionsarvode och revisionens komplexitet (Thornton & Moore, 1993; Nikkinen & Sahlström, 2005; O'Keefe et al., 1994). Komplexitet mäts genom kundfodringar/totala tillgångar.

Bransch. Vi utgick ifrån att det skulle finnas en skillnad i det debiterade revisionsarvodet beroende på företagets branschtillhörighet. Bransch operationaliseras genom dummy variabler. Vi har valt att dela in företagen i tre huvudgrupper där det i tjänsteföretag ingår alla företag med någon typ av tjänsteverksamhet, allt från konsulttjänster inom ekonomi och juridik till byggverksamhet. I kategorin handel finns alla grossist- och distributionsföretag och kategorin tillverkning innehåller alla företag inom industri och tillverkning.

Icke-revisionstjänster. Det finns ett positivt samband mellan revisionsarvode och rådgivningsarvode (Simunic, 1984; Palmrose, 1986; Firth, 1997). Det finns ingen tydlig förklaring till detta samband men en trolig förklaring ligger i att situationen som kräver rådgivning även kräver mer omfattande revision (Palmrose, 1986). Icke revisionstjänster mäts i TSEK.

4.4 Källkritik

Informationen som använts i inledningen och teorikapitlet har främst hämtats från tidigare forskning i form av publicerade artiklar och böcker. Vi är medvetna om att det finns en risk att informationen inte är tillförlitlig eftersom vi till stor del använt oss av sekundärdata. Men eftersom böcker och främst vetenskapliga artiklar måste genomgå hård granskning innan de publiceras, anser vi att informationen är tillförlitlig. Vidare har vårt insamlade datamaterial i den empiriska undersökningen hämtats från publicerade och reviderade årsredovisningar vilket vi anser vara mycket tillförlitliga källor. Vi är medvetna att det finns en risk vid intervjuer att de intervjuade säger det dem bör säga och inte den verkliga sanningen. Därför bör svaren tolkas med viss försiktighet.

4.5 Kapitelsammanfattning

Det empiriska materialet består av årsredovisningar från 360 företag under åren 2006-2009, samt tre intervjuer med yrkesverksamma revisorer från ett urval av de revisionsbyråer som granskat årsredovisningarna som ingår i vår dokumentstudie. Den beroende variabeln vi använder oss av i vår analys är revisionsarvodet och den oberoende variabeln är risk. Dessutom används ett antal kontrollvariabler, vilka är storlek, komplexitet, bransch och icke revisionstjänster.

5. Empirisk analys

I detta kapitel analyseras den data som insamlades i dokumentstudien samt utförda intervjuer med yrkesverksamma revisorer presenteras. Vår analys har utförts med multipel regressionsanalys och en korrelationsmatris. Analysen leder sedan till resultat av den empiriska undersökningen.

5.1 Inledning

Vår analys har gjorts med hjälp av en korrelationsmatris samt multipel regressionsanalys. Signifikansnivån för vår multipla regressionsanalys är 5 % och de variabler som är under 10% nivån räknas som svagt signifikanta. Vi antar att vårt material är approximativt normalfördelat då vi har ett stort antal observationer (Andersson, Joner & Ågren, 2007). I Tabell 1 och 2 presenteras beskrivande statistik över materialet i den empiriska undersökningen. Även om vi valt att granska stora företag så kan man i Tabell 1 se att det finns en stor spridning i storleken sett utifrån omsättning och balansomslutning. Detta förklarar även den stora spridningen i revisions- och rådgivningsarvodena. Ur Tabell kan vi vidare utläsa att företagen vi granskat är relativt jämt fördelade över våra tre bransch kategorier; tillverkning, handel och tjänsteföretag. Då valt att granska större företag är det naturligt att The Big Four tillsammans utgör den största kategorin av revisionsbyrå, där mer än hälften av företagen granskats av någon av The Big Four. Dock är det värt att nämna att Deloitte endast granskat 2 % av de 360 företagen som ingick i vår studie.

Tabell 1: Inledande statistik av kvantitativa variabler (N = 1440)

Tusentals SEK

	Medel	Standardavvikelse
Revisionsarvode	221	330
Rådgivningsarvode	111	607
Balansomslutning	508 241	1 741 888
Omsättning	734 961	2 091 389
Komplexitet	0,239	0,231
Skuldsättningsgrad	0,634	0,320

Tabell 2 forts: Inledande statistik över kategorivariabler (N = 360)

Kategorivariabel	Frekvenser
Bransch	Tillverkning 38 %
	Handel 35 %
	Tjänsteföretag 27 %
Revisionsbyrå 2006-2009	PwC 26 %
	EY 21 %
	KPMG 17 %
	Deloitte 2 %
	GT 4 %
	SET 2 %
	BDO 2 %
	Övriga 13 %
	Stor/Stor 5 %
	Stor/Liten 2 %

Då tidigare forskning visar att risk är en faktor som påverkar revisionsarvodet (Nikkinen & Sahlström, 2005; Thornton & Moore, 1993; Firth, 1997) samt att företags risk ökar under kriser (Tianshu & Shijun, 2010) har vi en hypotes att revisionsarvodet bör öka under krisår till följd av att risken ökar. Men som man tydligt kan utläsa ur Tabell 3, ser man inte någon större skillnad i revisionsarvodena åren 2006-2009. Det har skett en viss ökning men inte så hög som förväntat. Den största ökning har skett mellan åren 2006 och 2007, vilket är åren innan senaste krisens upptakt. Ökningen kan därför inte förklaras av en ökad risk till följd av den senaste finansiella krisen. Alternativa förklaringar till resultatet presenteras i slutsatserna.

Tabell 3: Genomsnittligt debiterat revisionsarvode (N = 1440)

År	2006	2007	2008	2009
Revisionsarvode	207 758	220 679	226 847	227 626

Ur Tabell 4 kan vi tydligt se att oberoende av revisionsbyrå kan man inte urskilja någon markant positiv utveckling i debiterade revisionsarvoden från år till år. Dock kan man utläsa att The Big Four i genomsnitt tar ut något högre arvoden än övriga revisionsbyråer.

Tabell 4: Genomsnittligt debiterat revisionsarvode fördelat på revisionsbyrå och år (N = 1440)

Revisionsbyrå	Pwc	EY	KPMG	Deloitte	BDO	SET	GT	Övriga	Stor/Stor	Stor/liten
2006	229 386	234 823	229 597	225 219	221 146	221 208	221 293	222 981	227 590	223 157
2007	230 888	234 515	230 206	225 432	221 145	221 198	222 010	223 212	228 357	222 575
2008	231 828	236 287	233 142	225 106	221 006	221 708	222 137	222 944	224 241	222 716
2009	232 539	235 151	232 887	225 472	221 026	221 685	222 205	223 399	223 464	223 371

Stor/Stor innebär att revisionen utförts av två eller fler revisionsbyråer tillhörande The Big Four.

Stor/Liten innebär att revisionen utförts av en el. flera tillhörande The Big Four samt en el. flera revisionsbyråer tillhörande övriga revisionsbyråer.

5.2 Analysens disposition

Upplägget på resterande delar av analysen är som följer. I Tabell 5 presenterades en korrelationsmatris över modellens variabler. Nedan testas den beroende variabeln (revisionsarvodet) mot de oberoende samt kontrollvariablerna genom multipel regressionsanalys och resultaten kommenteras. Slutligen provas hypotesen.

Den variabel som är mest korrelerad med revisionsarvodet är omsättning (0,716) följt av balansomslutning (0,586). Alla variabler är signifikant korrelerade med revisionsarvodet utom år och skuldsättningsgrad (risk) vilket är intressant att poängtera då vi utgick ifrån att det är risken som skulle vara signifikant. Man kan dock utläsa att det kan förekomma problem med multikollinearitet, vilket betyder att de oberoende variablerna var för sig eller gruppvis är inbördes korrelerade (Djurfelt, Larsson & Stjärnhagen, 2010). Framförallt är det balansomslutning och omsättning som är starkt korrelerade med varandra, vilket antagligen beror på att båda är mått på företagets storlek, samt är de korrelerade med övriga variabler. Vidare är skuldsättningsgraden mest korrelerad med komplexiteten (0,397). Det kan innebära att det finns en viss multikollinearitet mellan dessa två variabler. Detta har vi tagit hänsyn till vid utförandet av de multipla regressionsanalyserna genom att vi utfört ett antal multipla regressionsanalyser. Ett lågt toleransvärde kan också ge en indikation på att det råder multikollinearitet (Djurfelt et al., 2010). I våra modeller är toleransvärdet relativt högt för alla variabler, vilket kan vara till följd av att vi endast inkluderar en storleksvariabel i varje analys.

5.3 Multipel regressionsanalys

I forskning där man vill undersöka förhållandena mellan en beroende och fler oberoende variabler använder man sig lämpligast av multipel regressionsanalys (Andersson et al., 2007). Anledningen till valet att utföra multipel regressionsanalys är att vi på så sätt kan studera effekten av vår oberoende variabel och kontrollvariablerna på den beroende variabeln, som är revisionsarvodet. Dessutom är en stor fördel med den multipla regressionsanalysen att man kan använda både kvantitativa variabler och dummies (Djurfelt et al., 2010), vilket också gör att den lämpar sig för vår undersökning i och med att vi använder oss av ett antal dummy variabler. Då vi i korrelationsmatrisen, som vi nämnt tidigare, kan utläsa att det råder viss multikollinearitet mellan kontrollvariablerna har ett flertal multipla regressionsanalyser utförts för att utläsa vilken påverkan det har på övriga variabler.

Modell 1, som inkluderar alla variabler, har en justerad förklaringsgrad (R^2 Justerat) på 54 %. Detta betyder att variablerna i modellen till 54 % förklarar revisionsarvodets storlek. Som visas i Modell 1 är regressionsmodellen signifikant ($p=0,000$), vilket även alla andra regressionsmodeller är. Modellssummering och ANOVA- tabeller återfinns i Bilaga 1.

Tabell 5: Korrelationsmatris

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Revisionsarvode	1									
2. Skuldsättningsgrad	-,037	1								
3. 2006	-,023	-,003	1							
4. 2007	,000	,011	-,333***	1						
5. 2008	,011	,011	-,333***	-,333***	1					
6. 2009	,012	,000	-,333***	-,333***	-,333***	1				
7. Rådgivningsarvode	,210 ***	-,030	-,020	,034	-,002	-,012	1			
8. Komplexitet	-,156 ***	,397 ***	,034	,028	-,041	-,020	-,067 **	1		
9. Omsättning	,716 ***	-,056 *	-,004	-,005	,011	-,002	,228 ***	-,124 ***	1	
10. Balansomslutning	,586 ***	-,065 **	-,035	-,004	,022	,017	,247 ***	-,184 ***	,693 ***	1

Dummy variablerna är inkluderade

*** Korrelationen är signifikant på 0,001 nivå

** Korrelationen är signifikant på 0,01 nivå

* Korrelationen är signifikant på 0,05 nivå

† Korrelationen är signifikant på 0,10 nivå

De starkt signifikanta variablerna är, i enlighet med tidigare forskning, omsättning och komplexitet. Rådgivningsarvode är signifikant på en 5 % nivå. Risken, mätt som skuldsättningsgrad, är däremot endast svagt signifikant ($p=0,096$). Vidare kan man utläsa att de olika åren inte är signifikanta. Vi kan även utläsa att det endast är Ernst & Young, övriga revisionsbyråer (innebärande mindre revisionsbyråer) samt Stor/Liten som skiljer sig signifikant från PwC i debiterat revisionsarvode. Vidare kan man utläsa att Ernst & Young samt Stor/Liten tar ut högre priser än PwC medan kategorin Övriga revisionsbyråer tar ut ett lägre pris. Om man sedan tittar på företagets branschtillhörighet kan man se att handelsbranschen skiljer sig signifikant från tjänstebranschen vilket i detta fall innebär att handelsföretag betalar mindre revisionsarvode jämfört med tjänsteföretag. Däremot kan man inte utläsa någon signifikant skillnad mellan tjänstebranschen och tillverkningsbranschen.

Modell 1: Resultat av regressionsanalys med alla variabler

Beroende variabel:	B-värde	t-värde	Signifikans	Tolerans
Revisionsarvode				
Skuldsättningsgrad	33,8	1,7	0,096	0,826
2007	12,0	0,7	0,473	0,664
2008	10,2	0,6	0,543	0,663
2009	17,0	1,0	0,310	0,664
Omsättning TSEK	0,0	35,5	0,000	0,853
Komplexitet	-99,4	-3,5	0,001	0,798
Rådgivningsarvode TSEK	0,0	2,5	0,011	0,923
Ernst & Young	74,7	4,3	0,000	0,695
KPMG	-4,3	-0,2	0,819	0,708
Deloitte	34,9	1,5	0,124	0,823
SET	9,1	0,2	0,827	0,934
Grant Thornton	1,1	0,0	0,973	0,892
BDO	-7,2	-0,2	0,864	0,926
Övriga	-57,3	-2,8	0,005	0,758
Stor/Stor	-31,5	-1,0	0,294	0,813
Stor/Liten	222,8	4,5	0,000	0,931
Handel	-39,7	-2,8	0,004	0,774
Tillverkning	-22,5	-1,5	0,137	0,780
R² / R² Justerat/ F-värde/ Modellens signifikans: 0,545 / 0,540 / 94,569 / 0,000				

Som nämndes ovan antyder korrelationsmatrisen att det råder multikollinearitet mellan de oberoende variablerna. Framför allt är storleksvariablerna starkt korrelerade med varandra samt råder det viss multikollinearitet mellan skuldsättningsgrad och komplexitet. För att ta hänsyn till detta problem i vår undersökning har ett antal olika regressionsanalyser genomförts. Dels har analyser där alla storleksvariabler exkluderats utförts, dels har analyser där balansomsättning och omsättning inkluderas var för sig utförts. Därutöver har en regressionsanalys utförts där komplexitet exkluderas för att se om man kan utläsa någon förändring i skuldsättningsgraden. Analyser har även utförts där dummyvariablerna exkluderats, detta på grund av att precisionen i modellen kan försämrats vid användning av många dummyvariabler (Djurfelt et al., 2010). Övriga modeller utöver Modell 1 presenteras i Bilaga 1. Nedan följer en summering över de övriga analysernas resultat.

Det mest relevanta man kan utläsa ur övriga regressionsanalyser är att varken skuldsättningsgrad eller år är signifikant i någon av analyserna, oavsett om komplexitet inkluderas eller ej. Tydligt är också att storleksvariablerna, komplexiteten samt rådgivningsarvodet är signifikanta i alla analyser de inkluderas i, vilket är i enlighet med tidigare forskning. I Modell 3 (Bilaga 1), där båda storleksvariablerna exkluderas, kan man utläsa att revisionsbyråernas signifikansnivå har förändrats. I likhet med Modell 1 tar Ernst & Young samt Stor/Liten fortfarande ut ett högre arvode jämfört med referenskategori, PwC. Dessutom kan man utläsa att även KPMG, Deloitte och Stor/Stor skiljer sig signifikant från PwC och tar ut ett högre arvode. Vidare skiljer sig Övriga revisionsbyråer fortfarande signifikant från PwC och tar ut ett lägre arvode. Vad gäller branschtillhörighet varierar resultaten i de olika modellerna beroende på vilka variabler som ingår, men det finns en tydlig indikation på att branschtillhörighet har en viss effekt på revisionsarvodet. Man kan tydligt utläsa att handelsföretag betalar lägre revisionsarvoden än tjänsteföretag. I Modell 2 (Bilaga 1), där båda storleksvariablerna samt revisionsbyrå exkluderas, kan man utläsa att den justerade förklaringsgraden sjunker markant till ca 6,7 %. Även i Modell 3 (Bilaga 1), där endast storleksvariablerna exkluderas, är den justerade förklaringsgraden låg (13,1 %). Detta tyder på att det framförallt är storleksvariablerna som har en effekt på revisionsarvodet.

5.4 Hypotesprövning

5.4.1 Risk

Enligt uppgifterna i korrelationsmatrisen (Tabell 5) är risk, mätt genom skuldsättningsgrad, inte korrelerat med revisionsarvodet. Man kan utläsa att den inte är signifikant ($p=0,156$) samt att korrelationen endast är $-0,037$. Detta resultat ger en indikation på att risken inte har den påverkan på revisionsarvodet som vi förväntat. I de olika regressionsanalyserna kan man se att riskens signifikansnivå varierar betydligt. Intressant är att det endast är i Modell 1 som skuldsättningsgraden

visar på en svag signifikans ($p=0,096$). I övriga modeller råder ingen signifikans. En anledning till detta resultat kan vara, som nämnts tidigare, att det kan råda multikollinearitet mellan olika variabler. Dessutom kan precisionen försämrats då flertalet dummy variabler inkluderats, till exempel kan vi se att det råder viss korrelation mellan de olika revisionsbyråerna, och även mellan de olika branscherna. Dessutom är vissa revisionsbyråer och branscher korrigerade med storleksvariablerna, komplexitet och till viss del rådgivningsarvode.. För att hantera detta problem har som sagt flera regressionsanalyser utförts. Som påvisats i korrelationsmatrisen (Tabell 5) kan det finnas en viss multikollinearitet mellan skuldsättningsgrad och komplexitet, därför har en regressionsanalys där komplexitet exkluderas utförts (Modell 5, Bilaga 1). Denna regressionsanalys visar att skuldsättningsgrad inte är signifikant ($p=0,876$).

Vi förväntade oss att man skulle kunna se en skillnad i revisionsarvode under de olika åren vi undersökt, då vi utgick ifrån att det debiterade arvodet skulle vara högre under krisåren till följd av en förhöjd risk. Men vårt resultat kan dock inte bekräfta vår förväntan, då år inte är signifikant i någon av våra analyser. Detta resultat bekräftar även de slutsatser som dragits utifrån Tabell 3, vilket är att man inte kan se någon skillnad i debiterade revisionsarvodena under åren 2006 till 2009. Det vill säga det finns ingen markant skillnad i de revisionsarvodena som debiterades innan krisen och de som debiterades under krisår.

Hypotesen examensarbetet bygger på är: *Till följd av ökad risk kan man finna ett positivt samband mellan krisåren och revisionsarvodet.* Trots variansen i riskens signifikansnivå tyder resultaten från korrelationsmatrisen och regressionsanalyserna på att det inte finns ett samband mellan risk och revisionsarvode. Dessutom kan man inte utläsa att krisåren haft någon påverkan på revisionsarvodet och på grund av detta kan vi konstatera att vår hypotes kan förkastas.

5.4.2 Kontrollvariablerna

I teoridelen påpekade vi att det inte är enbart risken som påverkar revisionsarvodet, utan det är många faktorer som spelar in. Som kontrollvariabler har vi använt oss av företagets storlek, revisionsbyråns storlek, komplexitet, bransch och rådgivningsarvode.

Vår undersökning visar att storleksvariablerna är starkt signifikanta i alla modellerna de ingår. Vidare kan vi utläsa att förklaringsgraden sjunker markant i de modeller där storleksvariablerna exkluderas vilket även det tyder på att deras effekt på revisionsarvodet är stor.

I Tabell 4 kan man utläsa att The Big Four i genomsnitt tar ut något högre arvode än icke The Big Four. Å andra sidan är våra resultat från regressionsanalyserna tvetydiga. I Modell 1 kan man utläsa att det endast är Ernst & Young, Övriga och Stor/Liten som skiljer sig signifikant från PwC i debiterat

revisionsarvode. I modellen där företagens båda storleksvariablerna är exkluderade skiljer sig resterande Big Four samt Övriga, Stor/Stor och Stor/Liten signifikant från PwC i debiterat revisionsarvode. Vi kan tydligt se att regressionsanalyserna skiljer sig från Tabell 4 där man kan se att The Big Four i snitt tar ut likvärdiga arvoden men att de skiljer sig i det debiterade arvoden från de mindre revisionsbyråerna. Anledningen till detta tvetydiga resultat kan vara, som nämnts tidigare, att användning av dummyvariabler kan störa precisionen i analysen.

Komplexitetvariabeln är signifikant i alla våra modeller vilket betyder att det finns ett samband mellan revisionsarvode och företags komplexitet, där komplexiteten mäts som kundfordringar/balansomslutning. Nämnas bör att B-koefficienten är negativ, vilket betyder att om komplexiteten ökar minskar det debiterade arvodet. Även korrelationsmatrisen visar att där finns en signifikant korrelation mellan revisionsarvode och komplexitet, dock är korrelationen relativt svag och negativ.

I likhet med tidigare forskning är rådgivningsarvodet även det signifikant i alla våra modeller. Vi kan även se i korrelationsmatrisen att rådgivningsarvode är positivt korrelerat med revisionsarvode.

I flertalet av våra analyser kan man utläsa att handelsföretag skiljer sig signifikant från tjänsteföretag i erlagt revisionsarvode. Däremot kan man endast utläsa att tillverkningsföretag endast skiljer sig svagt signifikant från tjänsteföretag i erlagt revisionsarvode i en modell, medan det i resterande modeller inte finns någon signifikant skillnad. Detta resultat antyder att branschtillhörighet har en viss påverkan på revisionsarvodet. Vidare tyder det på att tjänsteföretag betalar högre revisionsarvoden än handelsföretag.

5.5 Intervjuer

För att få en djupare förståelse för vårt resultat har vi som tidigare sagt utfört tre intervjuer med yrkesverksamma revisorer. Vårt resultat från dokumentstudien presenterades för de intervjuade för att möjligtvis få en förklaring till det oväntade resultatet där det visade sig att finanskrisen inte påverkade de debiterade arvoden markant. Samtliga intervjuade bekräftade vad tidigare forskning visar, att revisorerna sätter ett timpris utifrån revisorns kompetens och färdigheter. De har ett pris för standardrevision och ett pris för kvalificerad revision vilket bestäms årligen och ändras inte. Det som kan påverka det totala arvodet är timmar nedlagda på revisionen. Två av de tre intervjuade revisorerna ansåg att man under kristider lägger ner mer tid på revisionen och att man mer skeptiskt granskar de finansiella posterna som i sin tur borde visa sig i det debiterade arvodet. Den tredje revisorn instämde att man är mer skeptisk men att det dock inte nödvändigtvis ska ta längre tid eftersom revisorerna alltid ska granska med viss skepticism och försiktighet, så även under finansiell kris.

På frågan varför arvudet inte ökade under krisen som varit, om man nu ansåg att det borde ha gjort det, fick vi olika förklaringar. Revisorn från SET hade en teori att arvoden som återfinns i företagens årsredovisningar inte alltid stämmer överrens med vad företagen betalade i revision i slutändan. Revisorn menar på att det finns en viss tidsfördröjning och att den slutliga fakturan för revisionen inte är inkommen när förslaget till årsredovisningen görs och detta ändrar man inte i efterhand. På så sätt kan vi som utomstående inte se några tydliga skillnader i revisionsarvodet i noterna från år till år. Förklaringen från revisorn från BDO var att det finns en risk att revisorn inte alltid har rätt att ta betalt för alla de timmar man lägger på uppdraget på grund av att ett takpris satts. Detta gäller främst större bolag vilket är den bolagskategorin som vi har granskat. Samma revisor ansåg att arvudet ska ha ökat i mindre och medelstora bolagen till följd av finanskrisen.

Under intervjuerna med två av revisorerna avslöjades också att det finns en ökad risk för att revisorns oberoende skadas under kriser. Framförallt hotas oberoendet av att revisorn i kristider möjligtvis gör lite mer för klienten än vad han egentligen får. Revisorn från SET menar att de svårigheter företag behöver hjälp med i kristider, innebär oftast uppgifter som revisorn inte får utföra. Exempelvis när det gäller att upprätta en kontrollbalansräkning, så är det ofta bara den påskrivande revisorn som har kompetensen att göra det, vilket leder till att en jävsituation uppstår. Revisorn från BDO menar att oberoendet kan skadas under kristider om revisorn utför extra konsultationer för klienten men inte kan få betalt för sina tjänster då klienten befinner sig i ekonomisk kris. Han menar på att det kan finnas ett egenintresse, då man är mån om att få in sin betalning. Dessutom är man mer villig att ge längre tidsfrist för inbetalningen än vanligtvis.

5.6 Kapitelsammanfattning

Resultatet av vår statistiska undersökning visar på att risken, mätt som skuldsättningsgrad, inte har haft den påverkan på revisionen som förväntat. Vidare kan man se att förändringar i de yttre förhållandena inte heller har påverkat revisionsarvodet. Däremot visar resultatet av analysen av våra kontrollvariabler att de till stor del har de effekterna på revisionsarvodet som förväntats. Två av tre intervjuade revisorer ansåg att revisionsarvodena borde öka i kristider, och gav ett antal förklaringar till att det inte gör det.

6. Slutsatser

I detta kapitel presenteras de slutsatserna vi kommit fram till utifrån den empiriska undersökningen. Vi utgick ifrån att den konjunkturen skulle öka företagets affärsrisk och att det skulle leda till att revisionen påverkades. Slutligen föreslår vi ämne för en fortsatt forskning.

Syftet med detta examensarbete var att undersöka om finansiella kriser har en påverkan på revisionen. Utifrån tidigare forskning och teorier har en hypotes tagits fram. Det insamlade materialet har sedan analyserats och bearbetats statistiskt. Då vårt empiriska urval är stort anser vi att vårt resultat är generaliserbart för hela populationen.

6.1 Risk

Vår utgångspunkt i examensarbetet var att till följd av finansiell kris påverkas företaget av en högre affärsrisk. Enligt RS 400 är revisorn skyldig att i revisionsplaneringen göra en bedömning av den inneboende risken. För att göra den bedömningen måste revisorn ta hänsyn till ett antal olika faktorer. Som exempel på sådana faktorer kan nämnas karaktären på företagets affärsverksamhet, till exempel kapitalstrukturens komplexitet och möjligheten att dess produkter och tjänster blir inkuranta. En annan faktor är förhållanden som påverkar den bransch företaget verkar inom, till exempel ekonomiska förhållanden och konkurrensförhållanden påvisade genom ekonomiska trender och relationstal. Vidare hade vi en förväntan att risken för manipulerad redovisning ökar vilket i sin tur kan förväntas leda till att revisionsrisken ökar. Ökar klientens affärsrisk samt revisionsrisken borde det leda till att revisionen ta längre tid till följd av att revisorn granskar vissa poster mer noggrant, vilket borde yttra sig i ett ökat revisionsarvode. Även forskarna Tianshu och Shijun (2010) har undersökt den senaste krisens påverkan på revisionsarvodet samt operationaliserat "kris" genom år. Då de visar ett signifikant resultat, förväntade vi oss att även vi skulle få ett resultat som visar på att krisåren har haft en påverkan på revisionsarvodet, även om deras undersökning utfördes i Kina.

Resultatet av vår dokumentstudie visar dock att det inte har skett någon markant förändring i det genomsnittliga debiterade arvodet under åren 2006 till 2009. Man kan se en svag ökning men inte som förväntat. Risken, mätt som skuldsättningsgrad, visar endast en svag signifikans i en av våra modeller. I resterande modeller påvisas ingen signifikans. Detta tyder på att revisorerna kanske inte tar den hänsyn till klientens risk som de borde enligt RS 400. Vårt resultat är inte i enlighet med tidigare forskning som visar på att risk leder till ökat revisionsarvode (Nikkinen & Sahlström, 2005; Thornton & Moore, 1993; Firth, 1997; Shannon, Glover & Sharp, 2010). I tidigare forskning kan man

se att risk kan operationaliseras på många olika sätt vilket kan vara en förklaring att vårt resultat inte är i enlighet med tidigare forskning. Vi anser att även om risken kan mätas på olika sätt borde en ökad skuldsättningsgrad, som visar på företagets finansiella förmåga, leda till att risken i företaget ökar och därmed det totala arvudet (O'Keefe et al., 1994). Vidare har vi tittat på de olika åren för att utläsa konjunktrens påverkan på revisionsarvudet. Förväntningarna var att revisionsarvudet under 2008 och 2009 skulle vara högre än åren innan. Vårt resultat visar att år inte var signifikanta i någon av våra modeller, vilket visar på att krisåren inte hade någon inverkan på revisionsarvudet. Vi kan då tydligt se att det resultat vi fått inte överensstämmer med det resultat Tianshu och Shijun (2010) fick i sin undersökning. Man kan då fråga sig om det är vår operationalisering eller data som orsakat de skilda resultaten eller om det beror på att undersökningarna skett i olika delar av världen. Krisens påverkan på revision kan möjligtvis skilja sig åt beroende på var i världen du befinner dig och hur de ekonomiska förhållandena ser ut. Att den senaste finanskrisens påverkan på den svenska ekonomin ändå har varit relativt lindrig (Öberg, 2009), kan vara en förklaring till skillanderna i vårt och Tianshu och Shijuns (2010) resultat. Vidare kan skillanderna också bero på att reglerna inom redovisning och revision skiljer sig mellan olika länder, även om det pågår ett massivt arbete för att skapa ett globalt fungerande regelverk (Nobes & Parker, 2010).

För att skapa en djupare förståelse för vårt resultat vände vi oss till tre yrkesverksamma revisorer från tre olika revisionsbyråer. Två av tre intervjuade revisorer menade liksom vi och tidigare forskning att revisionsarvudet, till följd av att man lägger ner flera timmar på uppdraget, borde öka i kristider. På grund av att revisorn vill minska revisionsrisken ser han till att verifiera sina konstateranden genom att införskaffa de revisionsbevisen som krävs, menar revisorn från SET. Vidare påpekar han att ett företag som det går bra för helst vill ta upp tillgångarna lågt för att minimera resultatet vilket innebär att det för revisorn är ganska enkelt att bevisa dessa tillgångar. Däremot om ett företag går dåligt vill ledningen ofta höja resultatet och undviker därför att skriva ner varulager, man tar upp maskiner som är skrotade och kundfordringar som kunden inte vill betala. Därför menar revisorn att det går åt mer timmar för att samla in revisionsbevisen. Detta visar även på att man som revisor är medveten att risken för manipulerad redovisning ökar i kristider vilket även övriga intervjuade antydde. Revisorn från BDO menar att det finns en risk att företagen aktiverar tillgångar som borde kostnadsföras samt tar upp intäkter på projekt som ännu inte är utförda. Det finns även en risk att företagen har en något för stor tilltro till framtida försäljning, menar revisorn från Deloitte. Detta tyder på att det finns en ökad risk för manipulerad redovisningen under kristider, vilket ökar den inneboende risken, som är risken att redovisningen innehåller fel. Då revisorn, enligt RS 400, ska ta hänsyn till den inneboende risken i revisionsplaneringen borde det betyda att om den

inneboende risken ökar, ökar även antalet revisionstimmar. Men som tydligt framkommit i vår undersökning stödjer inte vårt resultat detta resonemang.

Vårt oväntade resultat kan bero på ett mätfel. Enligt revisorn från SET finns det en risk att de revisionsarvodena som presenteras i noterna i företagets årsredovisningar inte är korrekta. Detta på grund av att det finns en viss fördröjning då den slutliga fakturan från revisionsbyrån inte är inkommen när förslaget till årsredovisningen görs. Vidare menar revisorn från SET att man inte gärna redigerar denna post i efterhand då företagen inte vill visa för högt arvode i noten året därpå. Däremot menar revisorn från BDO att vårt oväntade resultat kan bero på att man har förhandlat fram ett takpris, vilket innebär att revisorn i vissa fall tvingas lägga ner längre tid på revisionen utan att ha rätt att ta betalt. Utöver dessa förklaringar anser revisorn från Deloitte att revisionen inte nödvändigtvis behöver ta längre tid under kriser. Hon menar att man genomgår samma moment i revisionen men med fokus på vissa poster. Om så är fallet är det en självklarhet att en förändring inte kan urskiljas i det debiterade revisionsarvodet. Vidare ger hon en möjlig förklaring i att det finns en risk för att revisionsbyråer sänker sina priser för klienter i finansiella svårigheter, vilket även det kan ha varit en bidragande faktor till att vi inte kunnat utläsa några tydliga skillnader i det debiterade revisionsarvodet under åren 2006 och 2009.

6.2 Kontrollvariabler

Utöver risk finns det ett antal ytterligare faktorer som har en påverkan på revisionsarvodet. Som kontrollvariabler har vi använt oss av företagets storlek, revisionsbyråns storlek, komplexitet och rådgivningsarvode vilket är vanligt förekommande variabler i tidigare forskning kring faktorer som påverkar revisionsarvodet. Vi har även använt oss av variabeln bransch, som vi ansåg borde ha en viss påverkan på revisionsarvodet, då revisorn enligt RS 300 i revisionsplaneringen bland annat ska ta hänsyn till företagets branschförhållanden.

Tidigare forskning (O'Keefe et al, 1994; Thornton & Moore, 1993; Nikkinen & Sahlström, 2005) konstaterar att företagets storlek har en ansenlig positiv effekt på revisionsarvodet. Även vårt resultat visar på att storleksvariablerna är starkt signifikanta i alla modellerna de ingår. Vidare kan vi utläsa att förklaringsgraden sjunker markant i de modeller där storleksvariablerna exkluderas vilket även det tyder på att deras effekt på revisionsarvodet är stor.

Resultaten från tidigare forskning visar övervägande på att The Big Four tar ut något högre arvode än icke The Big Four (Francis & Simon, 1987; Palmrose, 1986; Niemi 2004). Detta dels på grund av att deras positioner på marknaden är relativt ohotade. Dels på grund av att de ha skapar väletablerade varumärken samt goda rykten som förknippas med hög kvalitet, vilket leder till möjligheten att ta ut högre priser än övriga revisionsbyråer. I enlighet med tidigare forskning kan man ur vårt resultat

utläsa att The Big Four i genomsnitt tar ut något högre arvode åtminstone i jämförelse med kategorin Övriga revisionsbyråer. Däremot kan man inte utläsa någon signifikant skillnad mellan The Big Four och Grant Thornton, BDO och SET. Simunic (1980) forskning, till skillnad från annan forskning, visar på att dåvarande Big Eight inte tog ut högre arvoden. En möjlig förklaring till detta motstridiga resultat menar Francis och Simon (1987) kan vara att Simunic har använt något större revisionsklienter i sin undersökning vilket kan ha påverkat hans resultat. Då även vi har använt större företag i vår undersökning kan det möjligen förklara vårt otydliga resultat.

Rådgivningsarvode har enligt flera forskare ett positivt samband med revisionsarvode, då de menar att företag som efterfrågar mycket revision även efterfrågar mycket rådgivningstjänster (Simunic, 1984; Palmrose, 1986; Firth, 1997; Svanström, 2008). I likhet med tidigare forskning visar rådgivningsarvodet ett signifikant samband med revisionsarvodet i alla våra analyser. Vi kan även i korrelationsmatrisen se att rådgivningsarvode är positivt korrelerat med revisionsarvode.

Enligt RS 310 ska revisorn skaffa sig tillräcklig kunskap om verksamheten för att kunna identifiera och förstå de händelser som kan ha en påverkan på revisionen. Däribland nämns bransch innefattande marknaden och konkurrensförhållanden. I vårt resultat kom vi fram till att branschtillhörigheten har, som förväntat, en viss påverkan på revisionsarvodet. En möjlig förklaring till att handelsföretag betalar lägre arvode än tjänsteföretag är att det är svårare att revidera tjänsteföretag än handelsföretag. Tjänsteföretagens tillgångar kan vara svåra att värdera. Exempelvis kan nämnas pågående projekt, då det kan vara svårt att värdera och förutse projektets framtida intäktsgenerering, medans det är lättare att värdera ett fysiskt lager. Om tillgångarna är svåra att värdera i redovisningen bör de även vara svårare för revisorn att värdera vid revisionen, och därför tar revisionen längre tid.

Forskningen kring komplexitetens påverkan på revisionsarvodet tyder på att en ökad komplexitet leder till högre revisionsarvode (Nikkinen & Sahlstöm, 2005; O'Keefe et al., 1994). Däremot har Thornton och Moore (1993) funnit tvetydiga resultat och att det skiljer sig beroende på om man undersöker komplexitetens påverkan på revisionsarvodet på lång eller kort sikt. Thornton och Moore (1993) menar att det på kort sikt finns ett positivt samband mellan revisionsarvode och komplexitet. Däremot menar de att sambandet är negativt på lång sikt till följd av att mer komplexa företag väljer att anlita lågkvalitativa revisorer vilket leder till att lägre arvode tas ut. Vårt resultat visar på att komplexitetsvariabeln har en signifikant effekt på revisionsarvodet. Nämnas bör, att sambandet är negativt, vilket innebär att om komplexiteten ökar minskar det debiterade arvodet. Det mest logiska enligt oss, är att en komplex revision bör ta längre tid att utföra och på så sätt öka revisionsarvodet. Vårt motstridiga resultat kan bero på vår operationalisering. De forskare som hittade ett positivt

samband mellan komplexitet och revisionsarvode operationaliserade inte komplexiteten på samma sätt som vi. Däremot operationaliserade Thornton och Moore (1993) liksom vi komplexiteten genom kundfordringar/totala tillgångar, och fann ett negativt samband på lång sikt.

Som nämnts tidigare finns där en risk att vårt något oväntade resultat beror på operationaliseringen. Men då största delen av våra kontrollvariabler visar på ett resultat i likhet med tidigare forskning ger det en indikation på att vår data och analys är tillförlitlig.

Sammanfattningsvis har vi kommit fram till att revisorerna, enligt regelverken, förväntas ta hänsyn till de yttre förhållanden som företagen påverkas av. Men vi kan konstatera att risken, som förväntades råda under finansiell kris, inte har haft den påverkan på revisionen som vi förutspått. Därmed kan vi förkasta vår hypotes: *Till följd av ökad risk kan man finna ett positivt samband mellan krisåren och revisionstiden, vilket operationaliseras i revisionsarvodet.* Utifrån arvodet kan vi inte se att revisorerna lagt ner mer tid på revisionen, däremot kan vi se att revisorerna är villiga att göra det där lilla extra för sina klienter i kristider. Exempelvis är de villiga att sätta sig i jävsituationer genom att upprätta kontrollbalansräkning och sedan granska den, sätta takpriser och därför tvingas arbeta utan ersättning samt sänka priset för klienter i finansiella svårigheter. Detta visar tydligt på att det finns en ökad risk för att revisorns oberoende till viss del åsidosätts i kristider och att man är mån om att behålla nuvarande klienter, vilket tyder på att det råder konkurrens på revisionsmarknaden. Om den finansiella krisen leder till att det blir färre aktörer som efterfrågar revision på marknaden, leder det, enligt mikroekonomisk teori, antingen till ett minskat utbud eller sänkt pris (Axelsson, Holmlund, Jacobsson, Löfgren & Puu, 1998; Frank, 2010). Om ett sådant konkurrensförhållande råder på revisionsmarknaden kan det vara en möjlig förklaring till att vi inte sett någon skillnad i debiterade revisionsarvodet. Revisorn från Deloitte, intygade att även revisorerna anpassar sig efter marknaden och menade att man är villiga att sänka priset på revisionen under kristider för klienter med betalningssvårigheter. Slutligen kan man se det som en indikation på att revisorerna inte endast verkar som kvalitetssäkrare och ger en trygghet åt intressenterna, utan att även de är nytto-maximerare som vill säkra framtida intäkter.

6.3 Förslag till fortsatt forskning

Även om vår justerade förklaringsgrad i flertalet av våra modeller är hög, förklarar våra variabler inte hela revisionsarvodet. Därför kan man tänka sig att det finns andra variabler som kan påverka revisionsarvodet och som kan vara intressant att undersöka i framtida forskning.

Det finns ett antal variabler som möjligtvis kan ha en påverkan på revisionsarvodet som vi nämnt i detta examensarbete men som vi inte haft möjlighet att undersöka. Vi anser att det hade varit

intressant att undersöka hur företagens interna kontroller och revisorsrotationen påverkar revisionsarvodet.

Då det finns många olika sätt att operationalisera de olika variablerna vi använt oss av hade det varit intressant att utföra samma undersökning där operationalieringen ändras för att se vilken påverkan det har på resultatet. Exempelvis hade man kunnat mäta risk genom operating leverage, vilket är förändringen i försäljning dividerat med förändringen i rörelseintäkter (Nikkinen & Sahlström, 2005). Komplexitet hade kunnat mätas genom antal dotterbolag (Thornton & Moore, 1993). En annan intressant vinkel kan vara att undersöka hur krisers påverkan på revisionen ser ut beroende på ekonomiska förhållanden i det landet företagen befinner sig i.

7. Referenslista

- Abdel-Khalik, A. R. (1993). Why Do Private Companies Demand Auditing? A Case for Organizational Loss of Control. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 8(1), pp 31-52.
- Andersson, G., Jorner, U., & Ågren, A. (2007). *Regressions- och tidsserieanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Andrén, N., Eriksson, T., & Hansson, S. (2005). *Finansiering*. Liber.
- Antle, R., Gordon, E., Narayanamoorthy, G., & Zhou, L. (2006). The joint determination of audit fees, non-audit fees, and abnormal accruals. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 27(3), pp. 235-266.
- Artsberg, K. (2003). *Redovisningsteori – policy och – praxis*. Malmö: Liber ekonomi.
- Axelsson, R., Holmlund, B., Jacobsson, R., Löfgren, K-G., & Puu, T. (1998). *Mikroekonomi*. Lund: Studentlitteratur.
- Bell, T. B. Landsman, W. R. & Shackelford, D. A. (2001). Auditors' Perceived Business Risk and Audit Fees: Analysis and Evidence. *Journal of Accounting Research*, 39(1), pp. 35-43.
- Bryman, A., & Bell, E. (2005). *Företagsekonomiska forskningsmetoder*. Malmö: Liber Ekonomi.
- Chow, C. W. (1982). The Demand for External Auditing: Size, Debt and Ownership Influences. *The Accounting Review*, 57(2), pp. 272-291.
- Cormier, D., Magnan, M., & Velthoven, Barbara Van (2005). Environmental disclosure quality in large German companies: Economic incentives, public pressures or institutional conditions? *The European Accounting Review*, 14(1), pp. 3-39.
- Cressy, R., & Toivanen, O. (2001). Is there adverse selection in the credit market? *Venture Capital*, 3, pp. 215-238.
- Davis, L. R. Ricchiute, D. N. & Trompeter, G. (1993). Audit Effort, Audit Fees, and the Provision of Nonaudit Services to Audit Clients. *The Accounting Review*, 68(1), pp. 135-150.
- DeAngelo, L. E. (1981). Auditor Independence, 'Low Balling' and Disclosure Regulation. *Journal of Accounting and Economics*, 3, pp. 113-127.

Deis, D. R. Jr. & Giroux, G. (1996). The Effect of Auditor Changes on Audit Fees, Audit Hours, and Audit Quality. *Journal of Accounting and Public Policy*, 15, pp. 55-76.

Djurfelt, G. Larsson, R. & Stjärnhagen, O. (2010). *Statistisk verktyglåda – samhällsvetenskaplig orsaksanalys med kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

EU Kommissionen (2010). *Grönbok revisionspolitik: lärdomar från krisen*. Hämtad 2011-02-03 http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/audit/green_paper_audit_sv.pdf

EU Kommissionen (2002). *Revisorerers oberoende i EU: Grundläggande principer*. Hämtad 2011-04-07 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:191:0022:0057:SV:PDF>

Falkman, P., & Tagesson, Torbjörn (2008). Accrual accounting does not necessarily mean accrual accounting: Factors that counteract compliance with accounting standards in Swedish municipal accounting. *Scandinavian Journal of Management*, 24(3), pp. 271-283.

FARs Samlingsvolym 2009 – Del 2. Stockholm: FAR Förlag AB.

FAR (2006). *Revision: en praktisk beskrivning*. Stockholm: FAR förlag. Hämtad 2011-02-01 <http://www.farkomplett.se.ludwig.lub.lu.se/foIng-customer/document.do?idPath=RTN65539@@RTN65542@@RTN70376@@TN00002392>

Finanskrisen - orsak och risk för svenska företag, (2008, november). *Tidskrift Balans*. Hämtad 2011-02-02. <http://www.farkomplett.se.ludwig.lub.lu.se/foIng-customer/document.do?idPath=RTN65539@@RTN65542@@RTN75232@@RTN75234@@RTN000037CC@@TN000037DC>

Firth, M. (1980). Perception of Auditor Independence and Official Ethical Guidelines. *The Accounting Review*, LV(3), pp. 451-466.

Firth, M. (1997). The Provision of Non-Audit Services and the Pricing of Audit Fees. *Journal of Business Finance & Accounting*, 24(3) & (4), pp. 511-525.

Francis, J. R. (2004). What Do We Know About Audit Quality? *The British Accounting Review*, 36, pp. 345-368.

Francis, J. R. & Simon, D. T. (1987). A Test of Audit Pricing in the Small-Client Segment of the U.S. Audit Market. *The Accounting Review*, 62(1), pp. 145-147.

Frank, R. H. (2010). *Microeconomics and Behavior*. New York: McGraw-Hill/Irwin.

Giannone, J. A. & Davies, M. (2008, oktober) *Lazard CEO sees world's market woes just beginning*, hämtad 2011-02-22 <http://www.reuters.com/article/2008/10/30/us-financial-lazard-blackstone-idUSTRE49T77O20081030>.

Hayes, R., Dassen, R., Schilder, A., & Wallage, P. (2005). *Principles of Auditing: An Introduction to International Standards on Auditing*. Harlow: Financial Times/Prentice Hall.

Huss, F. H. Jacobs, F. A. & Patterson, D. M. (1993). Managing Risk in Public Accounting Firms, *Risk Management*, 40(9), pp. 51-60.

Jacobsen, D. I. (2002). *Vad, hur och varför: om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen*. Lund: Studentlitteratur.

Jensen, M. C. (1989). Eclipse of the Public Corporation. *Harvard Business Review*, 67(5), pp. 61-74.

Jensen, M. C. (1994). Self-Interest, Altruism, Incentives, and Agency Theory. *Journal of Applied Corporate Finance*.

Jensen, M. C. & Meckling, W. H. (1976). Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*, 3, pp. 305-360.

Kinney, W. R. Jr. Palmrose, Z-V. & Scholz, Susan (2004). Auditor Independence, Non-Audit Services, and Restatements: Was the U.S. Government Right? *Journal of Accounting Research*, 42(3), pp. 561-588.

Lehman Brothers ansöker om konkurs. *DN.se*. Hämtad 2011-02-03
<http://www.dn.se/ekonomi/lehman.brothers-ansoker-om-konkurs>

Matsumura, E. M. Subramanyam, K. R. & Tucker, R. R. (1997). Strategic Auditor Behavior and Going-Concern Decisions. *Journal of Business Finance & Accounting*, 24(6), pp. 727-758.

Matsumura, E. M. Subramanyam, K. R. & Tucker, R. R. (2003). Going-Concern Judgments: An Experimental Test of the Self-Fulfilling Prophecy and Forecast Accuracy. *Journal of Accounting and Public Policy*, 22, pp. 401-432.

Magee, R. P. & Tseng, M-C. (1990). Audit Pricing and Independence. *The Accounting Review*, 65(2), pp. 315-336.

Mikael Gianuzzi (2010, september). Tänk på detta innan du kickar revisorn. *Swedbank nyhetsbrev*. Hämtad 2011-02-03

www.swedbank-nyhetsbrev.allready.net/ftg/2010/07/revisionsplikten_avskaffas_hall_koll_pa_vad_som_galler.csp

Niemi, L. (2004). Auditor size and audit pricing: Evidence from small audit firm. *European Accounting review*, 13(3), pp. 541-560.

Nikkinen, J. & Sahlström, P. (2004). Does Agency Theory Provide a General Framework for Audit Pricing? *International Journal of Auditing*, 8(3), pp. 253-262.

Nikkinen, J. & Sahlström, P. (2005). Risk in Audit Pricing: The Role of Firm-Specific Dimensions of Risk. *Advances in International Accounting*, 18, pp. 141–151.

Nobes, C. & Parker, R. (2010). *Comparative International Accounting*. New York: Financial Times Prentice Hall.

O'Keefe, T. B. Simunic, D. A. & Stein, M. T. (1994). The Production of Audit Services: Evidence from a Major Public Accounting Firm. *Journal of Accounting Research*, 32(2), pp. 241-261.

Palmrose, Z. (1996). Audit fees and auditor size: Further evidence. *Journal of accounting research*, 24(1), pp. 97-110.

Palmrose, Z-V. (1986). The Effect of Nonaudit Services on the Pricing of Audit Services: Further Evidence. *Journal of Accounting Research*, 24(2), pp. 405-411.

Ramberg, U. (1997). *Utformning och användning av kommunala verksamhetsmått*. Lund: Lund University Press.

Revisorn är den främsta rådgivaren. (2008, januari). *Tidskrift Balans* (Hämtad 2011-02-02)

<http://www.farkomplett.se.ludwig.lub.lu.se/foIng-customer/document.do?idPath=RTN65539@@RTN65542@@RTN75232@@RTN75234@@RTN00005F2C@@TN00005F36@@N65552>

Sapienza, H. J. Korsgaard, A. M. Goulet, P. K. & Hoogendam, J. P. (2000). Effects of Agency Risks and Procedural Justice on Board Processes in Venture Capital-Backed Firms. *Entrepreneurship and Regional Development*, 12(4), pp. 331-351.

Saunders, M. Lewis P. och Thornhill A. (2007). *Research Methods for Business Students*. Harlow: Financial Times/Prentice Hall.

- Shah, S. (2009). Don't let quality go down the drain. *Accountancy*, 143(1388), pp. 72-73.
- Shannon L. C. Glover S. M. & Sharp N.Y. (2010). The Association between Financial Reporting Risk and Audit Fees before and after the Historic Events Surrounding SOX. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 29(1), pp. 15-39.
- Sikka, P. (2009). Financial Crises and the Silence of the Auditors. *Accounting, Organizations and Society*, 34(6) & (7), pp. 868-873.
- Simunic, D.A. (1980). The Pricing of Audit Services: Theory and Evidence. *Journal of Accounting Research*, 18(1), pp. 161-190.
- Simunic, D. & Stein, M. (1987). *Product Differentiation in Auditing: Auditor Choice in the Market for Unseasoned New Issues*. Vancouver: Canadian Certified General Accountants Research Foundation.
- SOU 2004:47. Finansiell rapportering och revision. Stockholm.
- Sukhraj, P. (2010). The Elephant in the room. *Accountancy*, 146(1404), pp.24-26.
- Sutton, M. (1997). Auditor Independence: The Challenge of Fact and Appearance. *Accounting Horizons*, 13(1), pp. 86-91.
- Svanström, T. (2008). *Revision och rådgivning: efterfrågan, kvalitet och oberoende* (Doktorsavhandling, Handelshögskolan vid Umeå Universitet).
- Thinggaard, F. & Kiertzner L. (2008). Determinants of Audit Fees: Evidence from a Small Capital Market with a Joint Audit Requirement. *International Journal of Auditing*, 12, pp. 141-158.
- Thornton, D.B & Moore, G. (1993). Auditor choice and audit fee determinants. *Journal of Business Finance & Accounting*, 20(3), pp. 333-349.
- Tianshu, Z. & Shijun, Z. (2010). Risk, Ownership and Audit Fee: Evidence from Financial Crisis. *2010 2nd International Conference on Education Technology and Computer*. 2, pp. 63-66.
- Tre frågor om finanskrisen. (2008, november). *Tidskrift Balans* (Hämtad 2011-02-02)
<http://www.farkomplett.se/ludwig.lub.lu.se/foIng-customer/document.do?idPath=RTN65539@@RTN65542@@RTN75232@@RTN75234@@RTN000037CC@@TN000037DD>
- Whitehouse, T. (2009). Auditors to Maintain Pressure on Going Concerns. *Compliance week*, 6(71), pp. 24-72.

Öberg, S. (2009). Sverige och finanskrisen. Hämtad 2011-05-12.

<http://www.riksbank.se/templates/Page.aspx?id=30277>

Öhman, P. (2005). Är det viktigare för revisorer att göra saker rätt än att göra rätt saker. I Johansson S-E. Häckner E. & Wallerstedt E. (Red.), *Uppdrag revision*. Stockholm: SNS Förlag.

8. Bilagor

8.1 Bilaga 1: Regressionsanalyser

Modell 1: Resultat av regressionsanalys med alla variabler balansomslutning exkluderas. 2006, Pwc och tjänsteföretag används som referenskategori

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,738 ^a	,545	,540	223,7607888	,754

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	8,523E7	18	4734966,190	94,569	,000 ^a
	Residual	7,105E7	1419	50068,891		
	Total	1,563E8	1437			

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	138,216	21,126		6,543	,000		
Skuldsättningsgrad	33,811	20,316	,033	1,664	,096	,826	1,210
2007	12,006	16,716	,016	,718	,473	,664	1,506
2008	10,174	16,730	,013	,608	,543	,663	1,509
2009	16,967	16,722	,022	1,015	,310	,664	1,507
Omsättning TSEK	,000	,000	,689	35,523	,000	,853	1,173
Komplexitet	-99,372	28,610	-,070	-3,473	,001	,798	1,253
Råd.arvode TSEK	,026	,010	,047	2,543	,011	,923	1,084
Tillverkning	-22,501	15,120	-,030	-1,488	,137	,774	1,291
Handel	-39,746	13,957	-,058	-2,848	,004	,780	1,283
Ernst and Young	74,726	17,297	,093	4,320	,000	,695	1,439
KPMG	-4,293	18,747	-,005	-,229	,819	,708	1,413
Deloitte	34,943	23,796	,029	1,468	,142	,823	1,216

SET	9,059	41,392	,004	,219	,827	,934	1,071
Grant Thornton	1,089	32,580	,001	,033	,973	,892	1,121
BDO	-7,208	42,230	-,003	-,171	,864	,926	1,080
Övriga	-57,292	20,246	-,058	-2,830	,005	,758	1,320
Stor/Stor	-31,533	30,010	-,021	-1,051	,294	,813	1,230
Stor/Liten	222,834	49,831	,083	4,472	,000	,931	1,074

Modell 2: Resultat av regressionsanalys där omsättning, balansomslutning samt revisionsbyrå exkluderas, 2006 och tjänsteföretag referenskategori

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,268 ^a	,072	,067	318,6190427	,413

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	1,121E7	8	1400973,795	13,800	,000 ^a
	Residual	1,451E8	1429	101518,094		
	Total	1,563E8	1437			

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	267,696	26,458		10,118	,000		
Skuldsättningsgrad	29,091	28,677	,028	1,014	,311	,841	1,189
2007	5,727	23,796	,008	,241	,810	,664	1,505
2008	10,263	23,812	,013	,431	,667	,663	1,507
2009	13,815	23,799	,018	,580	,562	,664	1,506
Komplexitet	-220,097	39,872	-,154	-5,520	,000	,833	1,200
Råd.arvode TSEK	,108	,014	,200	7,800	,000	,992	1,008
Tillverkning	-41,717	21,273	-,056	-1,961	,050	,793	1,261
Handel	-59,124	19,669	-,086	-3,006	,003	,796	1,256

Modell 3: Resultat av regressionsanalys där balansomslutning och omsättning exkluderas, 2006, tjänsteföretag och pwc referens kategorier

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,376 ^a	,141	,131	307,4545502	,448

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	2,205E7	17	1296880,037	13,719	,000 ^a
	Residual	1,342E8	1420	94528,300		
	Total	1,563E8	1437			

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		Collinearity Statistics		
	B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
1 (Constant)	198,744	28,933		6,869	,000		
Skuldsättningsgrad	17,997	27,909	,017	,645	,519	,827	1,209
2007	4,422	22,967	,006	,193	,847	,664	1,506
2008	11,956	22,987	,016	,520	,603	,663	1,509
2009	16,123	22,976	,021	,702	,483	,664	1,507
Komplexitet	-170,124	39,216	-,119	-4,338	,000	,802	1,247
Råd.arvode TSEK	,098	,014	,180	7,177	,000	,961	1,040
Tillverkning	-27,143	20,775	-,037	-1,307	,192	,774	1,291
Handel	-42,557	19,178	-,062	-2,219	,027	,780	1,283
Ernst and Young	110,694	23,726	,137	4,666	,000	,697	1,434
KPMG	95,028	25,471	,108	3,731	,000	,724	1,381
Deloitte	71,341	32,666	,059	2,184	,029	,824	1,213
SET	33,702	56,866	,015	,593	,554	,934	1,070
Grant Thornton	-32,935	44,747	-,019	-,736	,462	,893	1,120
BDO	-2,341	58,025	-,001	-,040	,968	,926	1,080
Övriga	-63,291	27,817	-,064	-2,275	,023	,758	1,320
Stor/Stor	221,504	40,056	,147	5,530	,000	,861	1,161
Stor/Liten	455,437	67,876	,170	6,710	,000	,947	1,056

Modell 4: Resultat av regressionsanalys där omsättning och revisionsbyrå exkluderas. 2006 och tjänsteföretag referens kategorier

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,593 ^a	,351	,347	266,4900561	,690

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	5,486E7	9	6096104,737	85,840	,000 ^a
	Residual	1,014E8	1428	71016,950		
	Total	1,563E8	1437			

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	160,493	22,548		7,118	,000		
Skuldsättningsgrad	24,670	23,986	,024	1,029	,304	,841	1,189
2007	,181	19,904	,000	,009	,993	,664	1,506
2008	-2,456	19,923	-,003	-,123	,902	,663	1,508
2009	,994	19,912	,001	,050	,960	,664	1,507
Komplexitet	-80,894	33,818	-,057	-2,392	,017	,810	1,234
Råd.arvode TSEK	,037	,012	,069	3,130	,002	,935	1,069
Tillverkning	16,958	17,949	,023	,945	,345	,779	1,283
Handel	4,035	16,647	,006	,242	,809	,777	1,287
Balansomslutning TSEK	,000	,000	,562	24,794	,000	,884	1,131

Modell 5: Resultat av regressionsanalys där komplexitet, byrå och bransch exkluderas. 2006 är referenskategori

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,718 ^a	,515	,513	229,9988794	,696

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	8,048E7	6	1,341E7	253,552	,000 ^a
	Residual	7,580E7	1433	52899,485		
	Total	1,563E8	1439			

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	123,646	17,289		7,152	,000		
Skuldsättningsgrad	2,975	19,007	,003	,157	,876	,996	1,004
2007	11,507	17,154	,015	,671	,502	,666	1,502
2008	12,135	17,145	,016	,708	,479	,667	1,500
2009	18,453	17,143	,024	1,076	,282	,667	1,500
Råd.arvode TSEK	,027	,010	,050	2,620	,009	,946	1,057
Omsättning TSEK	,000	,000	,704	37,231	,000	,945	1,058

8.2 Bilaga 2: Intervjufrågor

Vi har använt oss av semistrukturerade intervjuer. Här bifogas en lista av de frågor som har berörts under intervjuerna. Det bör dock nämnas att följden samt formuleringen kan ha förändrats från intervju till intervju, dessutom har frågorna anpassats efter hur intervjun fortlöpt och följdfrågor har ställts då intressanta ämnen dykt upp som vi velat fördjupa oss i.

1. Vad tar ni hänsyn till när ni sätter timpriset på klienten?
2. Finns det någon skillnad i hur ni sätter timpriset under kristider och i så fall vad? Om ni tar hänsyn till risk, hur mäter ni det?
3. Finns det någon skillnad i hur revisionen utförs under kristider, exempelvis om vissa poster granskas mer? Är revisorn mer skeptisk?
4. Är man mer kritisk i bedömningen av klientens fortlevnadsförmåga?
5. Har ni haft erfarenheter av att företagen använder sig av en mer kreativ redovisning? Dvs. om det finns större risk för manipulering av siffror under kristider?
6. Efterfrågas det mer revision? Mer rådgivning? Anna typ av rådgivning? Kan man se något samband i efterfrågan på revision och rådgivning?
7. Kan man se någon skillnad i debiterade arvode under krisår? Vi utgår ifrån att högre arvode tas under kristider, men är det i vissa fall så att ni tvingas sänka timpriset pga klientens situation? Läger ni i så fall mindre tid eller är det marginalerna som sänks om ni sänker priser?
8. Hur arbetar ni för att upprätthålla revisorernas oberoende? Vad har ni för rutiner, är de annorlunda under kristider?
9. Ökar risken för beroendet under kris? Villig att sätta oberoendet åt sidan för att bibehålla klienten?
10. Har ni klienter som ni erbjuder redovisningstjänster till också? Risk för att oberoendet skadas?